

TATJANA PREGL KOBE

Slovenski knjižni ilustratorji

10. DEL

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjam pozornost ilustratorskim opusom Tomaža Kržišnika, Silvana Omerzuja in Matije Medveda.

Contemporary Slovene visual artists, whose illustrations significantly contribute to the co-creation of books for children and young readers, have been presented in several issues of the journal Otrok in knjiga. The present article focuses on the illustration oeuvres of Tomaž Kržišnik, Silvan Omerzu, and Matija Medved.

Ključne besede: slovenski ilustratorji, knjižne ilustracije, slovenski likovni umetniki, ilustracije

Keywords: Slovene illustrators, book illustrations, Slovene visual artists, illustrations

Uvod

Ilustracija je kot druge veje vizualne umetnosti živa materija, ki se odziva na trende in aktualnosti prostora in časa, v katerem se kot sodobna, izvirna in vrhunska izkazuje. Izjemna kvaliteta slovenske vizualne produkcije, katere priznanje se je v več generacijah gradilo skozi akademske, oblikovalske in druge pomembne umetniške institucije in je svojo vrhunskost izkazovala tako doma kot v tujini, je nesporna.

Ilustracija v širšem kontekstu vizualne umetnosti zajema vrhunske vsebine, postopke, tehnike in simbole, kjer so tradicionalne poglede nanjo zamenjale nove ideje. Ta njena vloga je uvrščena v širše področje vidne kulture in ne nujno vezana na reprodukcijo v knjigah.¹

¹ Vsi podatki o knjigah, plakatih, o posamičnih preglednih razstavah ilustracij in o premierah lutkovnih predstav Tomaža Kržišnika in Silvana Omerzuja, ki zaradi časovne oddaljenosti in tedaj manjših

Tomaž Kržišnik

Slovenski ilustrator, slikar, grafik in oblikovalec Tomaž Kržišnik (1943–2023)² je leta 1968 na varšavski Akademiji za likovno umetnost magistriral iz knjižne ilustracije. Sodel je v generacijo, ki se je pionirsko šolala na različnih akademijah v Evropi in vpeljala različnost tudi pri ilustriranju. Poleg te veje likovne umetnosti je bil dejaven še v grafiki in slikanju. Po zaključenem študiju na Poljskem – varšavska akademija je razvijala kompleksno likovno ustvarjalnost ter ni priznavala ostre meje med uporabno in čisto umetnostjo – in vrnitvi v Ljubljano je na področju vizualnih sporočil naredil premike, ki so ključno zaznamovali nadaljnji razvoj tega področja. Bil je prvi, ki je slovensko grafično oblikovanje obogatil z izkušnjo znamenite poljske šole plakata. Pod začetnim vplivom na tujem pridobljenega znanja in z izrazito avtorskim pristopom je v polje vizualnih sporočil vnesel slikovito, razgibano in lirično vizualno izraznost, ki je bila osnovana na risbi in barvi. To je najprej uresničil na plakatih in v knjižnem oblikovanju, tako pesniških zbirk kot tudi avtorsko samosvoje zasnovanih slikanic za otroke, mladino in odrasle.

Kržišnik je bil vsestranski likovni ustvarjalec, v vsa vizualna področja svojega ustvarjanja je prenašal delce iz življenja. Nikoli ni bil zadovoljen z že doseženim ciljem, vedno se je usmerjal k novim izzivom, iskal nove vizualne rešitve in vselej nove projekte. Inovativne so tako njegove ilustracije, risbe, lutke in scenografije kot vizualni znaki in plakati, prostorske postavitve ter izdelki iz stekla in keramike. V Sloveniji se je uveljavil s svojo izjemno, večplastno in vedno prepoznavno avtorsko risbo ter s pretehtanimi, barvitimi grafikami in ilustracijami. Bil je prvi, ki je združeval svoje risane ali slikane podobe s tipografskimi elementi v vsebinsko bogata, prepričljiva in unikatna vidna sporočila, knjižne objekte in ilustracije.

Za magistrsko delo na varšavski akademiji je leta 1971 ustvaril sedem izvirnih grafik k slovenski ljudski pravljici *Zlata ptica*. Že ob tej prvi bibliofilsko zasnovani grafični mapi³ v sitotisku pri nas, ki je že takoj na začetku umetnikove poti drhtela

institucij (še) niso uvedeni v Cobbisu, so v zbranih dokumentacijah, objavljenih v monografijah in monografskih katalogih obeh avtorjev (navedene so med uporabljenjo literaturo), pri Matiji Medvedu pa tudi v spletnih povezavah in na spletu dostopnih tujih občilih.

- 2 Rojen je bil 9. februarja 1943 v Žireh. Po zaključeni Srednji šoli za oblikovanje leta 1962 se je vpisal na Višjo pedagoško šolo v Ljubljani in leta 1964 na Akademijo za likovno umetnost v Varšavi, kjer je leta 1968 pridobil naziv magistra knjižne ilustracije. Po vrnitvi v Ljubljano je med letoma 1973 in 1976 poučeval grafično oblikovanje na Srednji šoli za oblikovanje, nato pa pridobil status svobodnega umetnika. Med letoma 1988 in 2008 je predaval in vodil seminar na Oddelku za vizualne komunikacije na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje Univerze v Ljubljani, od 2002 kot redni profesor. Leta 1975 je prejel nagrado Prešernovega sklada za likovno podobo predstavitev *Zlata ptica*. Skupaj z Andrejem Kemrom in Miljenkom Liculom je leta 1989 prejel Plečnikovo nagrado za grad Tabor v Laškem. Nagrade, ki jih je prejel za knjižne ilustracije: 1972 – knjižni sejem, Beograd, 1974 – zlato pero, Beograd, 1975 – BIO, Ljubljana, 1980 – knjižni sejem, Beograd, 1980 – knjižni sejem, Ljubljana, 1983 – knjižni sejem, Beograd. Ob njegovi retrospektivni razstavi v Mestni galeriji Ljubljana leta 1994 je izšla monografija z besedilom umetnostnega zgodovinarja dr. Staneta Bernika. Bil je tudi dobitnik Groharjeve nagrade in častni meščan v Žireh. Svojo umetniško širino in ljubezen do domačega kraja je izkazal tudi z odločitvijo, da na travniku za svojo hišo – ateljejem v Žireh – zasadi botanični vrt. To odločitev je omogočilo dejstvo, da je bila mama njegove žene Maje Jute Krulc (1913–2015), priznana slovenska krajinarska arhitektka. V ustvarjalnem sožitju vseh treh je že od leta 1977 nastajal Kržišnikov vrt, ki je pomemben prispevek k biotsko in likovno raznovrstni podobi mesta Žiri. V tem vrtu je tudi njegovo poslednje počivališče. Umrli je 22. maja 2023 v Žireh.

- 3 Grafična mapa: Sedem izvirnih grafik k slovenski ljudski pravljici *Zlata ptica*. Ilustrator: Tomaž Kržišnik. Knjigotisk: Gorenjski tisk, Kranj. Tipografski prelom: Matjaž Vipotnik. Založila Mladinska knjiga, 1971. Naklada: 1100 izvodov.

od popolnosti, je postal eden najbolj individualnih, drznih in stilno prepoznavnih umetnikov, ki se je trajno zapisal v zgodovino slovenske umetnosti.

Imel je jasno izhodišče, da ustvarjanje knjige zahteva od ilustratorja in od oblikovalca celostno zamisel in dosledno vrhunsko tiskarsko rešitev. Odgovornost za oblikovanje ilustracij in besedila za edicijo *Zlata ptica*, ki je izšla pri Mladinski knjigi (odslej MK), je delil z Matjažem Vipotnikom, enim naših najpomembnejših grafičnih oblikovalcev, ki je poskrbel predvsem za tipografski del grafične mape, tisk pa je zaupal Zvestu Apolloniu, ki je prav v tem času prevzel tudi poučevanje grafike na Akademiji likovnih umetnosti Univerze v Ljubljani. Besedilo, ki spremlja ilustracije na tanjšem sivem papirju, je minimalistično zasnovano, tik ob njem so na vsakem listu le izstopajoče velike številke. Oblikovana sta tudi notranji naslovni list in zadnja stran s kolofonom. Mapa je klasična lepenka z natisnjeno naslovnico.

Različic motiva zlate ptice je veliko, ker se je pravljico o njej pripovedovalo v različnih krajih po Sloveniji ter v različnih časovnih obdobjih, a čeprav literarni lik zlate ptice, ki čudovito poje in ima njeno perje čudežno moč, označuje zlata barva, se Kržišnik zanj ni odločil. Na vseh njegovih sedmih podobah prevladujejo intenzivne žive barve, predvsem rdeča, zelena in modra, druge delujejo kot znakovni poudarki določenega motiva, simbola. Motiv, ki si ga je Kržišnik med študijem na Poljskem izbral, asociira na izbiro motivov slovenskih umetnikov, ki so v začetku prejšnjega stoletja delovali na Dunaju kot člani takrat ustanovljenega umetnostnega kluba Vesna pod vplivom dunajske secesije ter zgledov čeških in poljskih umetnikov. Čeprav niso dolgo delovali skupaj, je vesnanstvo postala stilna oznaka in sinonim za umetnost, temelječo na motiviki in občutju ljudskega izročila. Sočasni secesijski slog je posebno pozornost posvečal tako videzu knjige kot posameznim ilustracijam, ki so bile pogosto okvirjene s stilnimi obrisi upodobljene ilustracije na celi strani. Močni obrisi kot okvirji značilno izstopajo tudi na Kržišnikovih ilustracijah *Zlate ptice*, le da s čistimi oblikami in močnimi barvami. Zavestno vključevanje slovenske narodne umetnosti pa se kaže v stiliziranih oblikah, znakih in ponavljajočih se emblemih (na krilu ptice, ob kraljevem prestolu, v pokrajini, kjer kot osrednji motiv podobe dominira deček na konju z deklico v naročju, na leskovi šibi, ki jo mladenič ureže, da ga medved na hrbtu ponese do zlatih palic, kjer domujejo jate ptic, in na drevesu z zlatimi kletkami zanje ...). Prav nekonvencionalna uporaba teh znanih stiliziranih simbolov, motivno vpetih v pripovedno nazorno prikazano pravljico pripovedko, daje tem njegovim ilustracijam večnostni nadih.

Leta 1984 je *Zlata ptica*⁴ izšla kot miniatura različica grafične mape. Bel ovitek s podobo zlate ptice, ki se vzpenja k soncu, je oblikovan tako, da so vanjo zloženi posamezni deli pripovedke, ne da bi bili vezani. Na uvodnem lističu je samo barvita podoba zlate ptice. Naslednjih sedem enot je oblikovanih kot (oltarni) triptih, sestavljajo ga naslovna stran z motivom zlate ptice na črni podlagi, v sredini prav tako na črni podlagi dominirajo ilustracije (iz grafične mape), na desni strani na beli podlagi teče besedilo, na hrbtni strani so zloženi lističi označeni s številkami.

4 Miniaturno knjigo *Zlata ptica* je leta 1984 izdalo Mednarodno združenje miniaturne knjige. Uredil jo je Kazimir Rapoša. Natisnil jo je Plutal, TOZD Grafika, Ilirska Bistrica. Natisnjena je bila v le 400 izvodih, tristo izvodov je numeriranih s številkami od 1 do 300, sto izvodov je numeriranih z rimskimi številkami od I do C. Založila jo je Cankarjeva založba, Ljubljana. Za založbo je bil odgovoren dr. Martin Žnidaršič.

V vizualna sporočila samosvoje tipografije na plakatih poznih šestdesetih in v začetkih sedemdesetih let prejšnjega stoletja je Kržišnik pogosto vnašal izrazito slikovne elemente. Zlahka je prehajal med mediji, jih celo medsebojno oplajal. Oblikoval je plakate in svoje ideje ilustriral. Oblikoval je knjige ter iz njih ustvarjal slikarske, oblikovalske in celo tridimenzionalne objekte. Lahkotno, razgibano, preprosto, sproščeno igrivo. Med najbolj ilustrativnimi plakati je bil posebne pozornosti deležen triptih *Nazaj k naravi* (1973), največkrat predstavljen na izborih slovenskega sodobnega oblikovanja vidnih sporočil, zaradi izrazito sugestivno sporočilne risbe in krhke, komaj zaznavne tipografije na dnu vsakega natisnjenega lista. Leta 1973 je na delovnem simpoziju dvanajstih držav v Rigi oblikoval ta triptih plakatov z močnim ekološkim vizualnim nagovorom, ki so nato s skupinsko razstavo potovali po vseh večjih mestih Sovjetske zveze. V Sloveniji je izdajo plakatov omogočila Založba Obzorja. To je bila prva serija slovenskih plakatov, ki je skozi lirizem simbolike in s kakovostno oblikovno rešitvijo, kar je bilo v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja na tovrstnih plakatih še redkost, opozarjala na že tedaj izjemno perečo okoljevarstveno problematiko.

Bil pa je to tudi čas, ki je bil najbolj naklonjen njegovemu eksperimentiranju pri snovanju drugačnih, še danes nepreseženih unikatno oblikovanih in realiziranih knjig. Plakati so imeli sporočilne, pripovedne in simbolne elemente. Tako pridobljene izkušnje je vnašal tudi na druga področja, predvsem v oblikovanje in ilustriranje knjig ter snovanje lutk. Imel je poseben občutek za detajle, za barve, nemirne črte in za samosvoje linije, ki potujejo čez njegove z ilustracijami obogatene umetnine na različnih slikovnih nosilcih.

Z izkušnjami ustvarjanja plakatov – predvsem ekspresivnih – za gledališke in lutkovne predstave se je Tomaž Kržišnik podal tudi na samosvojo ilustratorsko pot. Izrazito opazen je bil že prvi nekonvencionalni projekt za zbirko pesmi *Obraz* (Partizanska knjiga, 1972) Ivana Minattija. Doživetje poezije je povezal z govorico likov v prostoru. Pesmi je oblikoval kot trodimenzionalno gledališko sceno, izrezani obrazni profili s posameznimi pesmimi so postavljeni tako, da z odpiranjem ponujajo različne poglede in od bralca zahtevajo vso pozornost. Sredinska ilustracija je dvobarvna, razgibanost ji daje globok slepi tisk. Razprti roki pred obrazom zakrivata prazno belino polkroga, ki je lahko v morju vzhajajoča luna, zahajajoče sonce ali obris obraza. Izrezanih živobarvnih obraznih profilov z belo odtisnjeno pesmijo na obeh straneh je deset, s črno spiralo zvezanih je na vsaki strani pet, obrnjenih tako, da si podobe zrejo v oči. Na vsakem je zlat odtis kocke, v katero so vtisnjeni ilustratorjevi vselej različni znakovni simboli. Na levem delu se ponavljajo različni motivi prstov in dlani, na desni poenostavljene podobe rok in silhuet moškega telesa. Bibliofilska knjiga (v kartonasti mapi, 30 cm × 30 cm, spiralna vezava, barvni sitotisk: Etiketa Žiri) je izšla v tristo oštevilčenih izvodih. Prav tako radikalno odmaknjena od klasične oblike knjige je kalejdoskopsko razrezana pregibanka *Srčevac* (Cankarjeva založba, 1973) Svetlane Makarovič, umeščena v črn polivinilni ovitek. V njem je nadrealistično sestavljen skupek podob, ki pesničine verze predstavlja tako nenavadno igrivo, da nobeno branje ni enako prejšnjemu. Je poseben knjižni

objekt, s katerim se je treba najprej seznaniti in nato z njim občutljivo ravnati. Tovrstna kaotična nagnetenost in hkrati razpršenost podob⁵ pa sta otrokom več kot dobrodošla igra, ki jih vabi ne le k občudovanju ekspresivnih ilustracij (skozi ilustratorjev nenavadni pogled), temveč tudi k branju. S tako povezanim načinom medsebojnega vizualnega in besednega branja je utrl pot svojim drugim samosvojim knjižnim projektom.

Dinamičnost in barvita ekspresivnost, značilna za poljsko šolo grafičnega oblikovanja, ter nadrealistično poudarjanje pripovednih prvin so skupaj z eksplozijo barv našli prostor tudi v slikanicah za otroke, ilustrirane in oblikovane kot zločljiv plakat-slika: *Zajček gre na luno* (Partizanska knjiga, 1973) in *Aladinova čudežna svetilka* (Mladinska knjiga, 1974) Svetlane Makarovič ter *Lalala* (Mladinska knjiga, 1975) Ele Peroci. Z značilnostjo zloženega plakata je bila na enem listu oblikovana in enostavno ilustrirana tudi *Sodobna pobarvanka* (Partizanska knjiga, 1973). Poleg likovne posebnosti serija slikanic-pregibank prinaša najmlajšim bralcem igrivost, kjer je otroku ne le dovoljeno, temveč zapovedano radovedno odkrivanje novega, kjer razprta stran daje v celoti zaobjet pogled na nenavaden, pravljичen svet in kjer postanejo besede zgolj njegova dopolnitev.

Izvirno oblikovalsko izhodišče je Kržišnik razvijal tudi s svojimi drugimi knjižnimi projekti, na primer »s *pahljačasto knjižico Abecedna igra*⁶, pri čemer je bila v ospredju ustvarjalčevega zanimanja predvsem nastavitve vizualne kombinatorike s posebnimi prostorsko-kinetičnimi učinki, podprtimi z izrazitimi identifikacijskimi barvnimi znamenji, ki ustrezajo otroški predstavnosti«⁷. Funkcionalni eksperiment je razvijal ob kratkih pesmih tako, da so verzi, črke in ilustracije oblikovani na z vijakom spetih ploščicah, s katerimi otrok sestavlja besede ali pa jih po vrstnem redu na drugi strani zloži v dve igri, ki ju določata tam natisnjeni pesmi in navodilo. Da je večkrat povezoval svoje različne vizualne projekte, predstavlja kar nekaj plakatov, na katerih prevladuje povsem ilustratorska logika. Med njimi je živobarven plakat *Varčujem, varčuješ, varčuje* Ljubljanske banke (1982), pri katerem je Kržišnik tipografsko uporabil črke, ilustrirane že za to zločljivo slikanico.

Neponovljiv je projekt z ilustracijami poezije Franceta Prešerna. Za ljubljansko Cankarjevo založbo je najprej nastala bibliofilska izdaja *Sonetje nesreče*⁸ (1980), nato še v istem letu zgibanka (18 listov) *Soneti nesreče* z relativno nizkimi

5 Jure Mikuž: »Tomaž Kržišnik je predvsem v risbi, pa naj bo ta potopisna, ilustrativna, predloga za scenografski ali oblikovalski projekt, združil vrsto videnj in opazovanj, kakršna poznamo tako iz zgodovine umetnosti kot iz sodobne tvornosti. Posluhuje se opazovanja po načelu, ki bi ga lahko imenovali princip razpršene pozornosti.« Vir: Uvodna beseda v katalogu Tomaž Kržišnik : risbe = drawings, Bežigradska galerija, 1991.

6 Tatjana Pregl: *Abecedna igra*, Partizanska knjiga, 1978. Barvni sitotisk na tanko plastiko: Etiketa Žiri. Spete strani so umeščene v raznobarvne plastične ovitke.

7 Stane Bernik: *Tomaž Kržišnik - Izrisane podobe sveta in oblik: Mestna galerija Ljubljana. Ars vivendi*, 21/22, 138, 1994, str. 14.

8 France Prešeren: *Sonetje nesreče* (bibliofilska numerirana izdaja s Kržišnikovim podpisom). Ilustracije in oblikovanje: Tomaž Kržišnik. Uvod: Tone Pavček in Stane Bernik. Višina 29 cm. Platno, ščitni kartoniran ovoj. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1980.

finančnimi stroški v množični nakladi, ki ji je leta 2019 sledil ponatis⁹, in grafična mapa sedmih izvirnih grafičnih listov (Tisk grafik: Bata Knežević, Beograd, 1980. 36-barvni sitotisk, 48 cm × 65 cm). Sledila je še miniaturna izdaja *France Prešeren: Sonetje nesreče*¹⁰. Likovne vsebine so iste, združujejo jih izbrisana podoba poustvarjenega Prešernovega lika, vztrajanje pri preizpraševanju odgovora v nas samih in umetnikovo soočenje s seboj.

Cikel ilustriranih šestih *Sonetov nesreče* je France Prešeren napisal leta 1832, v *Kranjski čbelici* IV je izšel leta 1834. Gre za osrednjo izpoved pesnikovega življenjskega spoznanja in njegovo vrhunsko delo. Soneti, nastali v dobi romantike na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja, so oblikovno in vsebinsko povezani. Sonet *Memento mori*, spomenik smrti kot dejstvo človekovega življenja, je Kržišnik dodal kot sedmo ilustracijo v knjigah in sedmo podobo v grafični mapi. V teh ilustracijah je varšavska *Zlata ptica* dobila nova krila, nov izraz, novo misel, postarala se je za deset let: iz rosne mladosti, veselja nad slikanjem in izražanjem ter iz pojočega odnosa do življenja v kultivirano, zrelo moško dobo, v stanje eksistencialnih vprašanj, razmišljanj, odgovorov.

Črta teče kot misel, se obrača, krivi prostor, daje dogajanju nove dimenzije. Črta zapisuje ljudi, čeprav podobe niso nikdar njihov verni zapis, zato pa umetnik ohranja njihove odnose in ozračje ambientov. Območje Goriškega, ikonografsko izrisano v ciklu risb, je bilo za Kržišnika motivni svet slovenskega prostora in že v izhodišču zapis stanja slovenske vasi. Na tej osnovi so začele nastajati poznejše barvne študije v Varšavi, saj je s temi lebdečimi kompozicijami ohranjal odnos do »srečne, drage« vasi domače, ko mu črta ni zapela oblih danosti goric, se ni ovila kot trta k soncu niti ni pela o umirjenih prekmurskih ravninah ob sončnem zatonu, ampak je sedla na sredo zapitega prostora med starce, norce, pijance in ni hotela zaznati ničesar drugega kot to dano zabitost, zaprtost prostora. Sprva redki predmeti so začeli sčasoma vse gostejše leteti iz prostora, si utirati pot iz zaprtosti, iz »tega sveta«, ki jih duši, kjer zase ne najdejo prostora, v nek drug, še nedefiniran svet – kar se na risbah kaže v razbitju kompozicije, pomensko pa v potrebi po drugačnosti, hrepenenju in usmerjanju po polnejšem življenju, ki je umetnika kot pesnikova »uka žeja« speljala iz rodne vasi, njegovega zaprtega sveta.

Pri nastajanju tega kompleksnega ilustratorskega projekta niti v zasnovi ni šlo za preprosto vizualno pripoved o tolikokrat predloženi Vrbi kot simbolu slovenske vasi, temveč za zavestno ponazoritev energije, ki je vodila pesnika od doma, ga zavrtela v eksploziji sveta, ga puščala v sovražni sreči negibno lebdeti na tleh, ga evforično občudovala, ko se togoten ni odpovedal s trnjem posuti poti ter se umiril ob pesnikovi sprejemljivosti in navajenosti »trpljenja tvojega, življenja ječa«. Kot apoteoza teh šestih dvigajočih se in padajočih stanj so v poslednjem, dodanem

9 Leta 2019 je izšel ponatis zgibanke *Soneti nesreče*. Založilo jo je Muzejsko društvo Žiri, zanj Alojz Demšar. Urednica: Maja Justin Jerman. Tisk: Etiketa Tiskarna, d.d., Žiri. Naklada: 1000 izvodov. Izdajo sta omogočila Občina Žiri in M-Sora ob zaključku Pregledne razstave Tomaža Kržišnika *Umetnost misli*. Notranjost je nekoliko drugačna, besedilo v drugi tipografiji ni napisno z rdečimi črkami kot v prvotni izvedbi, temveč s črnimi.

10 France Prešeren: *Sonetje nesreče*, Cankarjeva založba, 1983. Spremni besedi Tone Pavček in Martin Žnidaršič. Velikost 55 mm × 55 mm, vezano v platno, vloženo v potiskan kartonski etui. Barvni tisk. 500 izvodov je oštevilčenih z arabskimi številkami, 50 z rimskimi, ki niso bile v prodaji. Miniaturna knjižica je izšla še v hrvaškem, srbskem, makedonskem, angleškem, nemškem, italijanskem, francoskem in ruskem jeziku.

sedmem sonetu – *Memento mori* – povzeta dejstva slikarjevega dotedanjega odnosa do pesnikove nesrečne usode, ki jo je hotel Kržišnik ilustrirati kot njegovo notranje, duševno stanje skozi prizmo obrisa njegove znane pojavnosti, ko obris pričeske uokvirja le še tip klasicističnega ovala. Tako zasnovana podoba pa se vse bolj deformira, razletava, spreminja, dokler pri zadnji ne pride do odprtega prostora z začrtano silhueto brez ovala, kjer namesto praznega prostora obraza ostaja večno drevo kot simbol poezije, ki je čas ne bo zmaličil. Za Tomaža Kržišnika je to drevo tedaj pomenilo vizijo novih življenjskih izzivov.

Pri klasičnih oblikah knjige, ki jo bibliofska izdaja zahteva, se je Kržišnik čutil vezanega, saj so ga kot vselej zanimala in izzivale le odprte tehnološke možnosti. Ob tem, ko nosi klasična knjiga napetosti in premore držati gledalca v napetosti od strani do strani z ritmično urejenim odpiranjem, ga je zanimal problem, kako bi profesionalno enakovredno napravil »ljudsko« izdajo iste knjige, ki bi nosila enake estetske lastnosti za bistveno manjše gmotne stroške. Izziv, ki ga je sprejel kot oblikovalec, je gradil na osnovi klasičnega oblikovanja drugače zasnovanih knjig ter si je le tako na podlagi dotedanjih spoznanj in izkušenj lahko zamislil celoten projekt *Sonetov nesreče* kot sintezo svojega dotedanjega ustvarjanja. Zavest, da »miru ne najde« ne pesnik ne on sam, ga je znova prignala do razrešitve. Razvejane kompozicije v prostorih podob, kjer vse na njih leti, išče, beži, hrepeni, ker jih ženeta »skrb in potreba«, ko »miru ne najde revež ak' preiše vse kraje, kar jih strop pokriva néba«, se dramatično raztezajo v sedem (sklenjeno zlozljivih) dvostranskih ilustracij, ki se, celo dvobarvne (!), kjer je krvavordeča barva bistven poudarek, ponudijo v prijazno branje. Statična umirjenost v zavesti, da ni pomoči od zunaj, da moraš ostati sam, če hočeš ustvarjati po svojem, ko sta kot pesniku »trpljenje in obup mu hlapca zvesta«, je dal Kržišniku vodilo za bolj umirjeno risbo, za poskus znova sklenjene podobe kot pomiritve, moči in prepričanosti vase.

Kakor so Kržišnikove sanje segle (z eksplozijo barvnih razletenih motivov v 36-barvnem sitotisku) v kulturo Prešernovega časa ter v oblikovno in ilustratorsko samosvojost, se je umetniško lotil tudi Collodijevega *Ostržka*, gotovo najslavnejšega lažnivega fanta na svetu. Na ilustrativnih izhodiščih je ustvaril cel cikel risb za gledališko predstavo. Njihov ritem je zasnovan na enakih izhodiščih, kot so bile njegove izvirne risbe s potovanj, le da je bila dokončna obdelava izvedena s številnimi barvnimi fotokopijami, kar je bila za tisti čas nova likovno-tehnična obogatitev: na črno-bele podlage risb, ki so avtentično nastajale na vajah za istoimensko predstavo, je pozneje dodajal barve, polnil risbe in zapiske dopolnjeval z obujanjem spomina na to pravljico, v kateri se laži zlahka prepozna z dolgim nosom. Njegovo pomensko in ikonografsko vizualno dopolnilo pripovedi je nastalo v kombinaciji risbe s tehniko, s katero do tedaj noben slikar še ni tako prepričljivo ustvarjal. V teh delih je večje prepletal do takrat še neizrabljene tehnološke tiskarske zmožnosti s prvotnimi črno-belimi in barvnimi risbami ter popolnim smislom za tipografijo. Črno-bele risbe kot osnutki za lutke, ki jih je dopolnjeval z uporabo barvnih fotokopirnih možnosti, so bile natisnjene v Gledališkem listu za Collodijevo predstavo *Ostržek*¹¹ (Slovensko mladinsko gledališče, 1985). Takrat se je, popolnoma očaran nad to tehniko povečevanja in zmanjševanja svojih črno-

11 Na razstavi risb v ljubljanski Bežigradski galeriji so bile leta 1991 na ogled tudi kompozicije črno-belih in barvnih risb kot osnutki za predstavo *Ostržek*.

belih risb, tudi pri oblikovalski zasnovi bibliofilске knjige *Nemira polno jabolko*¹² s kseroksi in kserografkami igral z ritmično zasnovo uporabe barvnih papirjev, ki jih je sproti nadzoroval pri oblikovanju in sestavljanju različic ob tiskarskih strojih v Zebri, na Gosposki uličici blizu Narodne univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Ob pesmih je 112 vinjetnih ilustracij, pri katerih se le prvi in zadnji motiv ponovita, a je zaključni povečan. Devet ciklov pesmi razmejujejo celostranske ilustracije na žareče modrem papirju.

Preudarno in ustvarjalno je oblikoval tudi svoj lutkovni rokopis.¹³ Posebno poglavje so neštete skice, risbe, grafike, lutke, scenografije in kostumografije, ki so zaradi svoje duhovitosti in izvirnosti zamisli nepozabno zapisane v zgodovino te zvrsti umetnosti. Predstava *Zlata ptica* je bila privzeta iz pravljničnega izročila, duhovita zamisel likov in lutkovnega prizorišča se mu je ponujala kar sama, saj je že v snovanje ilustracij te povesti vložil veliko raziskovanja in poglobljanja v njeno pripovedno sporočilo. Spoznavanje ritma uprizoritev, značilnosti menjavanja scen ter določanje velikosti in značilnosti nastopajočih likov v lutkovnem gledališču so izzivali njegovo nenehno iskanje popolnosti v drugačnosti. Po lutkovni predstavi *Živi na soncu mož* se je še posebej natančno pripravljaval za scenografsko veličastno predstavo *Igre o letu* na velikem odru, ki je bila nato manj bleščeče igrana v Lutkovnem gledališču Ljubljana. Markantno karikirane lutke za predstavo *Žlahtni meščan* so poudarjano sledile značaju Molièrovih glavnih junakov, a so ohranile svojskost. Pred gledalci oživiljene lutke – rustikalno romantične, dramatično zvrtničene, očarljivo grdikave, pravljnično poetične, radoživo vihrave in glede na značilnosti iger barvno ugašene – so bile v vseh njegovih predstavah fantastično izsanjane in magnetno privlačne.

Redko, a včasih se je Kržišnik le podredil klasičnemu oblikovanju knjig. Taka je zaradi uredniških zahtev dokaj prikupna poljudnoznanstvena knjižica z mehкими platnicami za najmlajše otroke *Letni časi* (Mladinska knjiga, 1980) Tatjane Pregl, kjer se igrivost njegovih ilustracij prepleta z znanstvenimi fotografijami vesolja, pri čemer mu je bil pri zasnovi v pomoč Marek Goebel. Kljub temu je ostal nezmotljivo drugačen tudi v notranjosti klasično vezanih ali spetih knjig. Vselej je poudarjal svoje prepričanje, da ilustrator ni primoran zvesto slediti predloženi pripovedi, temveč da je dobra ilustracija več kot le dopolnitev besedila. V izbrani tipografiji njegove ilustracije z barvnimi pasteli v kombinaciji s kolažem iz dekorativnega papirja izrezanih črk izvirno, a v slikanici *Prebesedimo besede* (Partizanska knjiga, 1981) kar verodostojno, spremljajo šaljive pesmi za otroke Borisa A. Novaka. V ritmu valujočih verzov plešejo čez dve strani, poskakujejo in se igrajo, prevračajo kozolce ter se hihitajo, sramežljivo izpovedne tudi za zaljubljene deklice in dečke. Na devetnajstih dvostranskih ilustracijah z verzi, ki svobodno poplesavajo po prostoru podobe, za pozornost tekmujejo tudi slikarjeve živobarvno izpisane besede. Enaka kvadratna oblika določa tudi drugo slikanico

12 Tatjana Pregl: *Nemira polno jabolko*, Partizanska knjiga, 1986. Ivo Svetina: spremna beseda *Rokopis izpraznjenega prostora*, str. 114–117.

13 Dušan Jovanovič: *Zlata ptica*, Lutkovno gledališče Ljubljana, premiera 25. 4. 1974 (režija Zvone Šedlbauer); Gerald Stuebben: *Živi na soncu mož*, Lutkovno gledališče Ljubljana, premiera 21. 6. 1976 (režija Z. Šedlbauer); Svetlana Makarovič: *Igra o letu*, Lutkovno gledališče Ljubljana, premiera 19. 12. 1983 (režija E. Majaron); J. B. Molière: *Žlahtni meščan*, Lutkovno gledališče Jože Pengov (režija: H. Zajc, glasba: L. Jakša, scenograf: S. Jovanovič, izdelava lutk: I. Bilak, izdelava kostumov H. Zajc).

ob pesmih *Domišljija je povsod doma* Borisa A. Novaka (Partizanska knjiga, 1984). Spremljajo jo enostranske ilustracije ob pesmih, ki bolj simbolično spremljajo njihovo razgibano vsebino. Skoraj abstraktni motivi, ki le s kakšnim majhnim detajlom sledijo pesnikovim drobnim domiselnim verzom, bralca zaustavijo ter ga skoraj prisilijo k branju in razmisleku. Ilustrator pa si ni mogel kaj, da ne bi pod vsak živobarvno naslikani tridimenzionalni kvadrat postavil različne oblike pogledov na izreze črno-bele fotografije, oblečene v tanke bele rastre črt. Kajti, domišljija je povsod doma.

Barvne kvadrate je uporabil tudi pri ilustracijah za pesniško zbirko *In hvaljeno nosi v sebi* (Literarna sekcija DPD Svoboda Žiri; Krajevna skupnost SZDL, 1983) Franca Kopača. S šestindvajsetimi rastri črno-belih motivov lutk in keramičnih objektov pa je ilustriral pesniško zbirko *Šepavi soneti* (Mihelač, 1995) Milana Dekleve. Že preverjenih motivov se je loteval tudi pri knjižni opremi za različne avtorje (E. A. Poe, Richard Armstrong, Siegfried Lenz, Tomaž Šalamun, Drago Jančar ...), kjer je za naslovne strani pogosto uporabljal svoje risbe in ilustracije.

Od leta 1987 do leta 2008 je predaval in vodil seminar na Oddelku za vizualno komunikacije Univerze v Ljubljani na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje. Svoje izkušnje na različnih področjih likovnega oblikovanja je prenašal na študentke in študente ter njihove ustvarjalne zmožnosti vodil zelo individualno. Kot je sam govoril, naj bi imela »intelektualna sinteza literarne vsebine, vizualnega znaka ter tehnološke izkušnje za cilj humano formuliran vizualni nagovor.« Kot pedagogu se mu je zdelo pomembno, da je skušal posameznim študentom 'odpreti vrata' do njegove lastne ustvarjalne samozavesti. Bil je zavzet in pozoren profesor, njegov seminar je bil v pritličju na vogalu v svetli sobi z razgledom. Svoje študente, s katerimi je skušal biti strog, je ogromno naučil, ne le o ustvarjanju, tudi o življenju. »Podaril mi je košček svojega neizmerne znanja. Navdihnil me je kot ustvarjalec in kot človek. Še vedno me navdihuje. Navdihuje tudi nove generacije, ki prihajajo, ki ga bodo spoznale skozi njegova dela, v katera je vtisnil svojo dušo, svoj iskriv karakter,«¹⁴ je zapisala Marija Nabernik, ki je stopila na njegovo pot in je danes tudi predavateljica. Danes je prav zaradi iskanja inovativnosti med mlajšimi generacijami ilustratorjev in oblikovalcev zanimanje za Kržišnikovo umetnost znova v porastu.

Postavitve Kržišnikove samostojne razstave¹⁵ v okviru 15. Bienala slovenske ilustracije, na katerem je posthumno prejel nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo, je bil velik izziv, a smo ga – skupaj z režiserjem, slikarjem in lutkovnim umetnikom Silvanom Omerzujem in umetnostno zgodovinarico Majo Kržišnik (umetnikovo vdovo) – rešili z njegovi umetnosti primerno izvirnostjo. Dramatično in lirično obenem.

Epilog. Vsakdanje predmete, notranjosti prostorov in pokrajin, ki so se pred njegovimi očmi nenehno čudežno drugačne odpirale, je zaznaval do najmanjših podrobnosti. Narava in ljudje so ga zanimali takšni, kot so se znašli pred njim, in to, kar je videl z izkušnjo umetnika, ki je snoval tudi iz svojega domišljjskega

14 Marija Nabernik: *Spomin na mojega profesorja*, In memoriam Tomaž Kržišnik. ALUO, 25. 5. 2023.

15 Večino razstavljenih del sta prispevala umetnikova dediča, žena Maja in sin Tadej Kržišnik, za izposojajo lutk iz Lutkovnega muzeja pa je poskrbela Tjaša Juhart.

sveta, je prenašal na papir kot pisane strukture, izrisane v »krožnem prostoru«¹⁶. Njegove risbe, nastale s svinčnikom, tušem, z barvnimi flomastri in svinčniki ali s pasteli, so bile zanj po nastanku končne, neponovljive sledi. »Kadar končam risbo, se zelo odgovorno podpišem in naslednji dan mi ta risba že daje distanco do tega dne.«¹⁷ Ne skice, temveč ilustracije krajev in dogodkov so bile vse od začetka zanj osnova, s katero je polnil svoje različne umetniške projekte. Le z razumevanjem Kržišnikovih nenehnih sintez, njegovega stalnega preverjanja samega sebe, lastnega življenja in dela se da vrednotiti njegovo delo in ga v tej luči raziskovati. V tem kontekstu ni presenetljivo, da so na IX. Bienalu slovenske neodvisne ilustracije prvič podelili *priznanje Tomaža Kržišnika* za življenjsko predanost iskrenemu in samosvojemu vizualnemu izrazu (2023)¹⁸. Ni spregledljivo tudi, da je uporabljal tradicionalne likovne tehnike, a po svoje, največkrat duhovito. Svojim zasnovam, ustvarjenim na različnih delih sveta, je z že dozorelo formo dajal nadčasovni nadih. Ne psihična napetost, ne travme, temveč sproščenost, sočasen intimen odnos do sveta, ljubezen, dobrota in dobrohotnost so pod Kržišnikovimi rokami uresničevali dela, ki so za naš prostor tako velika, kot je veliko sveta s svojimi rokami, mislimi in srcem prepotoval sam.

Silvan Omerzu

Silvan Omerzu¹⁹ je umetnik, znan po lutkovnem ustvarjanju, slikarskem in ilustratorskem snovanju in po ambientalnih likovnih razstavah. Raznolikost njegovega likovnega opusa je osnovna prvina, ki osmišlja njegovo ustvarjanje. Je senzibilen ustvarjalec tudi kot režiser, z vedno svežimi domislicami in izpovednimi vsebinami, v katerih razkriva svojo razmišljajočo naravo. Svojevrstno avtorsko poetiko je gradil in razvijal na ravnovesju tradicije s sodobnostjo že zgodaj, ko se je študijsko izpopolnjeval v Pragi. Nove ideje, ki jih je hitro razvijal v iskanju lastne smeri, so se kazale tudi na risbah in grafikah. Včasih se je kakšna stilna sprememba pojavila prej na risbah, včasih na lutkah, nato pa se je vse nekako

16 Boštjan Soklič: »Viri subjektivne Kržišnikove ustvarjalnosti so nesporno v umetnostnem izročilu kubizma, fauvizma in ekspresionizma«. Vir: *Umetnost misli: katalog pregledne razstave*: 29. 3.-31. 12. 2019, Muzej Žiri = *The art of thoughts*, str. 7.

17 Tomaž Kržišnik: iz uvoda v zloženko razstave na Kemijskem inštitutu Boris Kidrič, Ljubljana (5. 2.–4. 3. 1985).

18 *Priznanje Tomaža Kržišnika* je prvi prejel Natan Esku, ki je posledično imel v Galeriji Kržišnik v Žireh samostojno razstavo (19. 10.–15. 11. 2024).

19 Rojen je bil 29. marca 1955 v Brestanici. Po študiju na Pedagoški akademiji v Ljubljani leta 1983 je svoje študijsko izpopolnjevanje nadaljeval v Pragi in tam končal specializacijo iz lutkovne scenografije in oblikovanja lutk. Po vrnitvi v Ljubljano je svojo avtorsko poetiko najizraziteje uresničil v gledališču Konj, ki je uprizarjalo lutkovne predstave za odraslo občinstvo. V letih 1994–1996 je redno sodeloval tudi z osrednjim lutkovnim gledališčem Minor v Pragi. Poučeval je na Gledališki in lutkovni šoli v Ljubljani in likovno urejal revijo *Lutka*. Ukvarja se s slikarstvom, grafiko, risbo, ilustracijo, keramiko in oblikovanjem plakatov. Soustvaril je osemindeset lutkovnih predstav in ilustriral 26 knjig. Poleg soustvarjanja predstav je od leta 1977 razstavljал na mnogih samostojnih razstavah ter sodeloval na številnih skupinskih razstavah doma in v tujini. Leta 2006 je v kostanjeviški cerkvi pripravil postavitev *Solze*, leta 2009 pa prostorsko postavitev *Omižja* v Mednarodnem grafičnem likovnem centru v Ljubljani. Za svoje delo je prejel trinajst mednarodnih in deset slovenskih nagrad, med njimi leta 2006 nagrado Prešernovega sklada. Leta 2010 je izšla (slovensko–angleška) knjiga *Avtomati, lutke, igralci* (Mednarodni grafični likovni center, Ljubljana). Leta 2020 je imel pregledno razstavo v Galeriji Božidar Jakac v Kostanjevici na Krki, ob kateri je izšel obsežen študijski katalog. Živi in ustvarja v Ljubljani.

spojilo. »Spremembe mogoče niso vidne na prvi pogled, ampak se dogajajo: najprej sem delal ozke in večje nosove, zdaj so bolj krivi, z ene strani so videti drugačni kot z druge, kar je dobro za animacijo.«²⁰

Ilustriral je šestindvajset knjig, večina je upodobljenih z razpoznavno poenostavljenimi, prijazno grdikavimi liki. Pri večini njegovih slikanic je slikovni del dominantnejši od kratkega besedila, kar v veliki meri drži pri skoraj vseh slikanicah z Omerzujevimi ilustracijami. Kot ilustrator se večinoma drži enakovrednega odnosa pri slikanicah poezije in kratkih besedil, pri nizu slikanic z določenimi avtorji pa je risba dominantnejša. Ilustrirane knjige za odrasle bralce na začetku in v eni zadnjih knjig pa je ustvaril drugače, prvo groteskno ekspresivno, zadnjo skrajno minimalistično.

Ekspresivne podobe likov vse od začetka spremljajo Omerzuja v lutkovnih predstavah. Z lutkami pripoveduje zgodbe, vtakane v mrežo usod. Največkrat se to dogaja na odru, kjer teče živa lutkovna predstava. Včasih bolj groteskna in grozljiva, drugič bolj pomirjena s svetom, ki ga predstavlja, pod njegovim vodstvom pa vedno inovativna, vznemirljiva in oplemenitena s svojevrstnim humorjem. Likovne zasnove lutkovnih predstav so od leta 1983, ko je upodobil like Čapkove igrice *Kako sta se kužek in muca igrala gledališče* za Lutkovno gledališče v Ljubljani (režija Karol Makonj, premiera 19. 12. 1983), do leta 2001, ko je po svoji priredbi Grimmovih pravljic *Janko in Metka* zasnoval celostno likovno podobo predstave v Gledališču Glej v Ljubljani, po njegovih zamislih samosvoje razvijale (režija Silvan Omerzu, premiera 16. 11. 2001). Omerzujeva osnovna umetniška izpoved se je v skladu s spreminjanjem sveta in lastnega pogleda na življenje nenehno dopolnjevala. Likovna dramaturgija je bila od nekdaj zanj ključna, tako pri lutkovnih predstavah, likovnih razstavah kot pri sočasnem snovanju slikanic in uprizorjenih del za otroke.

Že po študiju na ljubljanski Pedagoški akademiji je vstopil med člane Lutkovnega gledališča Ljubljana in se kmalu vključil med študente specializacije iz lutkovne scenografije in oblikovanja lutk v Pragi. Na Češkem je živel dvakrat, prvič v osemdesetih in drugič konec devetdesetih let prejšnjega stoletja. Tam je zasnoval posebno zgodbo, po kateri sta z režiserjem Janom Zakonjškom leta 1993 pripravila prvo lutkovno predstavo za odrasle v produkciji gledališča Konj *Napravite mi zanj krsto*. Izrazito samosvoj oblikovalski jezik je verjetno najbolj razvil prav v gledališču Konj, kjer so uprizarjali predstave za odrasle in je bila zato tudi izraznost scenografov in oblikovalcev lutk manj podrejena splošnim lutkarskim pravilom. Prve predstave v tem gledališču so bile dionizične, napolnjevala sta jih obešenjaški in črni humor, ki je dolgo ostajal Omerzujev spremljevalec. Na premiero je predstava čakala deset let. V nobenem gledališču je niso hoteli, saj tradicija lutk za odrasle pri nas še ni bila takšna kot na Češkem, ko pa so jo končno igrali v Kulturnem društvu France Prešeren, je bila zelo dobro sprejeta. S svojevrstno avtorsko poetiko je Omerzu osupnil slovensko gledališko občinstvo. Sprva so bile njegove predstave obešenjaško črne in obsceno humorne, a na nek način vendarle estetske in združene s plemenitostjo. Najbolj poznan je bil po značilnih belo-črnih lutkah z razpotegnenimi rdečimi ustnicami, bolščečimi očmi in izrazitimi nosovi. Lutke za

20 Veronika Klančnik: *Silvan Omerzu, oblikovalec lutk*. Kultura, Nedelo, 25. 2. 2002, št. 8, str. 13. <https://www.3via.org/veronika/delo/clanek-245376.html>

Tomaž Kržišnik, ilustracija kot zloščljiv plakat-slika za slikanico *Aladinova čudežna svetilka* (Svetlana Makarovič), Mladinska knjiga, 1974.

Tomaž Kržišnik, podoba zbirke pesmi *Obraz* (Ivan Minatti), Partizanska knjiga, 1972.

SE RADA BOJIM

Silvan Omerzu, ilustracija za slikanico *Pesmarica prvih besed* (Milan Dekleva), tuš in tempera, 22 cm × 24 cm, Didakta, 2009.

Silvan Omerzu, ilustracija za slikanico *Kroki* (Meta Brulec), tuš in akril na papirju, 30 cm × 24 cm, Karantanija, 1997.

Matija Medved, ilustracija *Plečnikov vsakdanji sprehod*, risba s svinčnikom/sitotisk na papirju, 60 cm × 40 cm, Muzej in galerije mesta Ljubljane & Plečnikova hiša, 2017.

Matija Medved, ilustracija pripovedke *Zlata ptica* za knjigo *Sto slovenskih ljudskih*, digitalna tehnika, Morfemplus, 2023.

iBBY INTERNATIONAL

CHILDREN'S BOOK DAY

2 APRIL 2025 MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE

Te besede, nekdam moje, so zdaj tvoje.

Deze woorden zijn van jou, ook al kwamen ze uit mij.

Poslanica Nizozemske sekcije IBBY

Brainospodbujevalna akcija

Besedilo: Rian Visser
Ilustracija: Janneke Ipenburg
Prevod: Mateja Seliškar Kenda

Možna občina Ljubljana
UNESCO
REPUBLIKA SLOVENIJA MINISTRSTVO ZA KULTURO
Nizozemska knjižnica
PDRSEA
Nizozemska knjižnica
iBBY NL
iBBY INTERNATIONAL
IBBY

Plakat ob brainospodbujevalni akciji ob 2. aprilu, ki ga je s Slovensko in Nizozemsko sekcijo IBBY pripravila MKL, Pionirska - center za mladinsko književnost in knjižničarstvo.

predstavo Tolkienovega *Hobita* (Gledališče Minor, Praga, (1994)) so bile slikovite, ekspresivne v rdeči uniformiranosti, podobno tudi za predstave *Hamlet* (Društvo lutkovnih ustvarjalcev, besedilo William Shakespeare, režija Saša Jovanović, premiera 19. 12. 1994) in predstavi razvpitih brezsrčnežev *Don Juan* (Gledališče Konj, KUD France Prešeren, besedilo Jean Baptiste Molière, režiser Jan Zakonjšek, premiera 25. 9. 1995) in *Kralj Ubu* (prav tam, besedilo Alfred Jarry, režija Jan Zakonjšek, premiera 29. 3. 1999). Nasploh so bila usta predimenzionirana in nosovi preveč poudarjeni, nič kaj sladko pravljica pa niso bila niti oblačila. Kot akcent tu in tam modra, morda še zelena. Kljub grotesknosti so te njegove podobe prepričale gledalca, saj je bila njihova sporočilnost razumljiva in je kljub vsemu delovala globoko človeško.

V tem času je Silvan Omerzu dobil naročilo za ilustracije knjige Ivana Roba *Deseti brat* (Rokus, 1994). Med 'starim' realizmom v drugi polovici devetnajstega stoletja in 'novim' realizmom v tridesetih letih dvajsetega stoletja obstajajo določene sorodnosti in povezave. Najbolj načrtno povezavo z določenim besedilom je izpeljal Ivan Rob (1908–1943) v svoji različici pesnitve *Deseti brat*. Jurčičev roman *Deseti brat* (1. slovenski roman, 1866) je preoblekel: njegovim junakom in junakinjam je nadel oblačila in navade tridesetih let dvajsetega stoletja. Robov *Deseti brat* je izhajal najprej v nadaljevanjih v *Družinskem tedniku* (1937–1938), nato je leta 1938 izšla prva knjižna izdaja z ilustracijami Nikolaja Pirnata, naslednja pa šele leta 1965. Seveda je razlika med Jurčičevim (resnim) romanom in Robovim (humorističnim) romanom v verzih. Rob se je držal števila poglavij, glavnega poteka zgodbe in števila oseb, mednje je v svojem zapisu dodal le sebe. Po njegovih besedah gre za ljubezensko povest v verzih po Jurčičevem romanu: *Če, Jurčič, zdaj vrtiš se v grobu, / odpusti to predrznost – Robu!* sta zadnja verza v njegovem *Uvodu*. Robovo pesništvo sestavljajo lahkotni, spretni, gladko tekoči verzi, iskriva duhovitost, miselna ostrina in ne nazadnje blagodejni in prostodušni humor. Slednji je služil Robu kot kar prepričljivo razbremenjujoče sredstvo za vsaj delno obvladovanje predvojnega časa, polnega ostrih robov. To je bila tudi motivna osnova za sodobno upodobitev pesnitve, ki se je kot svoj prvi knjižni ilustratorski projekt lotil Omerzu. V knjigi je trinajst njegovih črno-belih celostranskih ilustracij in naslovna, barvna, ki je ob notranji naslovnici pomanjšana objavljena tudi v črno-beli različici. Dvanajst jih je za pesnitev *Deseti brat*, zadnja pa spada v *Dodatek*, ob pesem *Neiztrohnjen jezik* (Po Prešernu). Narisane so neposredno s tušem, ne da bi slikar naredil predlogo s svinčnikom.

Groteskne, strašljive podobe spominjajo na Omerzujeva miselna izhodišča, ki so se v tem času pri lutkah kazala kot skrajna svobodnost izraza. Tri formalne značilnosti prevladujejo: osnutek na ročno črtanem papirju, konturni obris, ki podobo uokvirja oziroma zamejuje, in manjše risbe, prostostoječe v dominantni belini strani. Nekatere ilustracije dopolnjuje vnos na roko vpisanih besed, večinoma iz pesnikovega besedila: *pri igri zdaj jih le pustimo, / s popisom njihovim začnimo ali in nežnih listov sladke sanje / premoti zdravih ust cmokanje*. Humorno narisani poljub, veliki nosovi protagonistov, ujetih med zvezde, značajske značilnosti, groteskno nerazpoznavni obrazi, podobni lutkam ... Ilustracije, večinoma na meji karikature, so podobe slasti, življenjske razigranosti, sle in radosti, do končnih verzov pesnitve, kjer ... *življenje pa nas vse privija, / po svoje vsakdo v njem se zvija* ... jim Omerzu nakloni poenostavljeno izrisane figure brez obrazov, a z roko napisanimi imeni nad, ob ali pod figurami. S prvinami dobre karikature pa je še

posebej bogato obdarjena zadnja ilustracija v knjigi – podoba Urše Gobezdalec, glavne junakinje Robove pesmi iz dvanajstih štirivrstičnih kitic pesmi *Neiztrohnjen jezik* (po Prešernu), ki jo poosebljena srhljiva podoba Smrti drži za goltanec, ona pa še vedno izteguje svoj dolgi, črni jezik.

Klasični slikanici manjšega formata s trdimi platnicami predstavljata Omerzujev popolnoma drugačen vstop v svet risb, a z že nakazano usmeritvijo v niz novih nastajajočih knjig z njegovimi ilustracijami za otroke. Trinajst pesmi za najmlajše otroke, ki jih je napisala Zlatka Levstek, je v slikanici z naslovom *Zakajske* (Dan, 1995) pospremil s celostranskimi živobarvnimi ilustracijami, pod vsako pesem na levi strani pa dodal barvno vinjeto v enakih barvnih tonih. Akvarelne ilustracije, varno spravljene v urejen okvir, razveseljuje ponavljajoč, z roko napisan naslov zbirke *Zakajske* nad vsako ilustracijo. Hribčki z ognjenimi zublji, rjavordeče strehe hiš z dimniki in kakšnim petelinom na slemenu, množica nemih rib v zelenem morju, ptički v krošnjah dreves pod modrim nebom, drevo z detlom na sredi debela pod lebdečim nebom, solze sivih oblakov, ki jočejo od nagajivosti, ne od žalosti, zelene reke, ki se ji strašno mudi, dan, ki ob mraku počiva, zemlja, ki se vrti, čeprav ni vrtiljak, sneg, ki beli smučišča, votel strahec, ki ga nič ni, in šelestenje listja v vetru, ki se izgublja v sanje otrok, vse to je pod ilustratorjevimi rokami dobilo svež, akvarelni nadih, otrokom prijazno razumljiv. Popolnoma drugače ilustrirana je že druga slikanica pesmi iste avtorice *Glavna stran glave je obraz* (Dan, 1995). Vsaka ilustracija je naseljena čez dve strani, čeprav je enotno okvirjena z grobo potezo čopiča tako na levi, kjer je natisnjeno besedilo, kot na desni, s predimenzioniranim detajlom pesniškega motiva. V taki maniri je upodobljenih vseh petnajst motivov: obraz, usta, smehljaj, nos (ta je še posebno velik in rdeč kot nekakšen odmev na prve Omerzujeve knjižne ilustracije), sitnoba, oči, solzica, ušesa, jeza, radovednost, členki, dlan, komolec, koleno in koraki. Motivno so pesmi vezane na družinsko okolje in razmerja v njem oziroma na razlago osnovnih pojmov, ki jih avtorica šaljivo v verzih razlaga majhnemu otroku, ilustrator pa z enakimi nameni sodeluje pri tem. Vizualna predstava vsake pesmi je karikaturno potencirana, okvirjene karakterne značilnosti glave pa delujejo kot osnutek stripa za najmlajše.

Za drobno slikanico *Cvilimožek* (Mladinska knjiga, 1999) se je Andrej Ilc, ki je zbirko za najmlajše (*Čebelica*) v tem času urejal, odločil za pesmi dveh starejših avtorjev: štiri je napisal Fran Levstik, tri pa Josip Stritar. V vizualno dopolnilo jih je urednik Pavle Učakar premišljeno zaupal Omerziju, ki teh nekdaj zelo priljubljenih pesmi ni prilagajal pesnikoma in njunemu času, temveč lastnim likovnim načelom. Ohranil je mehke, široke konture, a ne za okvirje ilustracij, temveč za poenostavljene like same. Levstikov *Cvilimožek* je naslikan kot pisano oblečen debel klovn, ki mu značajske predstavo dajejo zgolj enostaven klobuk, brki in poševni črtici, ki ponazarjajo cvilečega glavnega junaka z žalostnimi očmi. Najdihojca z razmršenimi lasmi in širokim nasmehom do ušes je deček, ki vselej vriska in se smeji, otrok, ki se uči držati žlico, je linearno tudi upodobljen tako, pri pesmi *Koline* pa si slikar ni mogel kaj, da ne bi pomešal proporcev in je muho naslikal letečo in majhno, koline iz nje pa desetkrat večje. Stritarjeva pesem *Oba junaka* govori o strahu, ki je naseljen v zajčevih očeh, in o gozdu, ki ga ponazarja drobna, zelena smreka.

Prisrčno hudomušno pesem *V šoli*, ki so jo znale na pamet cele generacije otrok v pesnikovem času in še dlje nazaj, ko je knjig za otroke še kako primanjkovalo, predstavlja enostavna kompozicija šolske stavbe z zaprtimi okni in vrati ter streho s petimi vranami na slemenu. *Vrane družijo se rade, / pet na strehi jih čepi: puška počí, ena pade, / koliko jih še sedi?* Vrane so na živobarvni ilustraciji na rdeči strehi nameščene v enakih pozah, kot bi se pritihotapile iz večjih formatov risb, ki so v tem času tudi nastajale izpod slikarjevih rok pri snovanju lutkovnih razstav. Ilustracija za šaljivo pesem *Žabja svatba* ne bi mogla biti primerneje zasnovana, saj je na stran ob verze nameščena tako suvereno, kot bi šlo za enostaven kostumografski osnutek za lutke v igri za otroke: *Skokica nevesta mlada, / ženin bil je dolgokrak; / rajala oba sta rada: / rega rega reg, kvak kvak!* Z enostavno naslikanimi simboli glavnih junakov v knjigi je opremljen tudi barvni ovitek, klasično oblikovani notranjosti pa sta dodani dve vinjeti na začetku in koncu slikanice z mehкими platnicami.

Po letu 2000, v nagrajeni trilogiji *Zbogom, princ* (po motivih flamskega dramatika Michela de Ghelderoda, premiera 29. 2. 2001), ki jo je Omerzu tudi režiral, ter *Peskar* (premiera 25. 11. 2002) in *Svetnik Krespel* (premiera 17. 12. 2003, obe po motivih Hoffmannovih grozljivih zgodb), so se njegove groteskne lutke prelevile v prefinjene asketske figure, ki v prispodobi življenja iščejo svojo uresničitev. Obrazna ekspresivnost njegovih lutk se je postopoma izgubljala, dokler je ni izpodrinila nemost in čustvena brezizraznost. Likovno minimalistično izčiščene se nič več ne rogajo svetu in samim sebi, temveč vtikane v mrežo usode premišljajo o smislu življenja ter magiji smrti, čisti umetnosti in božanski popolnosti, o skrivnosti stvarjenja. Tudi ilustracije so se popolnoma spremenile, prilagodile so se Omerzujevim novim vizualno simboličnim pristopom.²¹ Od takrat do leta 2012, ko je z alegorijo *Mrtvaškega plesa* sodeloval pri lutkovni igri o smrti *Salto mortale* (Nebojša Pop Tasić, režija Silvan Omerzu, premiera 10. 5. 2012, Lutkovno gledališče Maribor), je soustvaril preko trideset predstav, za katere je značilna asketska, a plemenita likovna podoba, minimalizem pri animaciji lutk in usodnost dogodkov, v katere junake žene njihovo srce. Omerzujeve lutke so narejene za nastop, v gledališki predstavi oživijo v različnih bolj ali manj razgibanih življenjskih, domišljjskih ali pravljičnih prizorih. Sicer pa – odvisne od animatorja – živijo svoje lastno življenje: kot sredstvo v njegovih rokah predstavljajo gibanje, poustvarjajo življenje samo.

Nekako v ta vmesni čas je umeščen tudi projekt ilustriranih slikanic²², kartonk²³ in lutkovnih predstav²⁴, pri katerem je Omerzu sodeloval s pisateljico Meto Brulec. Ki pravzaprav niti ni bil vnaprej načrtovan projekt, čeprav je njun glavni junak ves čas Kroki, krokodilji mladič iz vroče Afrike. Dogaja se v treh časovnih obdobjih in na tri različne načine.

21 Omerzujeve ilustracije za knjigi: *Počesane ribe* (Slavko Juh), Mladinska knjiga, 2000; *Zajčkov risalnik* (Katarina Sokač), Obzorja, 2006.

22 Besedilo Meta Brulec, ilustracije Silvan Omerzu: *Kroki*, Karantanija, 1997; *Kroki praznuje*, Mladinska knjiga, 2017; *Kroki in prijatelji*, 2018.

23 Pri založbi Mladinska knjiga so leta 2019 izšle štiri kartonke. Avtorja likov Meta Brulec in Silvan Omerzu, ilustriral Silvan Omerzu, uredila Barbara Zych: *Kroki spoznava domače živali*, *Kroki spoznava barve*, *Kroki spoznava števila* in *Kroki spoznava nasprotja*

24 Avtorja Meta Brulec in Silvan Omerzu, likovna zasnova, lutke in režija Silvan Omerzu: *Kroki praznuje*, Gledališče Konj, premiera 15. 12. 2007; *Darilo in Krokijevo gledališče*, Gledališče Konj, 2010; *Kroki in prijatelji*, Hiša otrok in umetnosti, Gledališče Konj, 2019. Umetniško društvo Konj in Lutkovno gledališče FRU-FRU. Predstave trajajo okoli 30 minut.

Prva slikanica ima enostaven naslov *Kroki* (Karantanija, 1997) in je klasično ilustrirana sodobna pravljica. V vroči Afriki mama odraščajočega krokodilčka Krokija nikakor ne more sprejeti, da ta odrašča. Zato se Kroki odloči, da si bo v džungli, in ne v ogromni domači reki Nil, poiskal nevesto. Na poti sreča opico Vili, kačo Veliko Saro, velikanskega Belega slona, dokler ne pride do slamnate kože sredi jase, kjer je debela, prijazna zamorka Bonga, obdana z gručo kodrastih zamorčkov. To so sami idealni motivi za ilustracije in jih Omerzu dejansko upodobi s petimi celostranskimi ilustracijami, le osrednja dvostranska atraktivno v temnem zelenem pragozdu prikazuje malce prestrašenega glavnega junaka zgodbe. Besedilo, v katerem se Kroki vrne domov k prestrašeni mami, dopolnjujejo še štiri črno-bele vinjete in pet manjših delno obarvanih ilustracij. Velike slike vsekakor dominirajo z močnimi barvami in z do kraja zasedenim prostorom ozadja glavnih nastopajočih živali in ljudi, ki se z ozadjem dobesedno zlijejo v enovite podobe. Omerzu je tu z zanj nenavadno izoblikovanim in nazornim slikarskim korakom potoval po pravljичni pripovedi in jo s pridihom namišljenosti in magičnosti nadgradil.

Obe knjigi o Krokiju, ki sta izšli v zbirki *Čebelica*, sta se uvrstili med tematsko spodbudne knjige²⁵, in to povsem upravičeno. Obe sta sodobni pravljici, ki najmlajše bralce z besedo – v obeh malih slikanicah s trdimi platnicami so uporabljene velike črke – in podobo seznanjata z osnovnimi življenjskimi vrednotami in pravim prijateljstvom. Obe govorita o krokodilčku Krokiju, ki živi v hišici ob robu gozda, njegovi prijatelji pa so zajec Tine, veverica Zdenka, merjasec Pavle in sova Urša. Če so v slikanici *Kroki praznuje* poleg osnovnih likov, predmetov, hiš ali ptičjih hišic na zračnih belih straneh še sledi akvarelnih naključnosti (snežinke, snežene kepe, zasnežene potke, smučine ali sledi sank in drsalk ...), o tem že v naslednji slikanici *Kroki in prijatelji* ni več niti sledu. Strani z ilustracijami so vabljivo povedne za najmlajše bralce, zvedene so na osnovne motive, čeprav zvesto sledijo pripovedi. Zgodbe o Krokiju se tako v slikanicah kot v vseh štirih lutkovnih predstavah dotikajo odnosa do stvari in narave ter najrazličnejših tem: prijateljstva, sočutja, občutljivosti, drugačnosti. Krokodilček Kroki, priljubljeni pravljичni lik za res najmlajše otroke, pa jih v nizu štirih kartonk vabi tudi k igri, skozi katero spoznavajo različne pojme, živali, predmete in veščine. Omerzujeve ilustracije ob premišljeno izbranih besedah so zato še bolj simbolično povedne in vizualno poenostavljeno opisne.

V nasprotju s performansi gibljivih lutk nastopajo lutke kot estetski objekti v Omerzujevih zgodbah tudi na postavitvah različnih razstav. Na razstavi *Risbe, slike, lutke in objekti, 1992-2002* (Bežigrajska galerija, Ljubljana, 2002), ki je vključevala predvajanje lutkovnega filma in osemnajst izdelanih lutk, se je Omerzu posebej predstavil tudi kot slikar. Figuralne podobe z dvignjenimi

²⁵ Gre za obsežen seznam najbolj kakovostnih mladinskih poučnih knjig, ki so izšle v zadnjih nekaj letih (od 2010 do konca 2023). Oblikovan je z mislijo, da so te knjige – zaradi zanimanja za določena področja znanja – morda lahko privlačne tudi mladim, ki sicer ne berejo radi leposlovja, da so dostopne mladim z različnimi bralnimi težavami ter primerne za najrazličnejše druge skupine bralcev (slovenske otroke v zamejstvu, za tiste, ki živijo v drugih državah Evrope in po svetu, za mlade priseljenke in migrante ...), ki jih seveda zanimajo različne reči! Te knjige spodbujajo ne le k branju in pogovoru, ampak tudi k raziskovanju, izvajanju poskusov in različnim drugim dejavnostim.

rokami, asketsko izslikane v dveh, treh osnovnih barvah, so govorile o silnem hrepenenju, o svetlobi in notranji napetosti ter poudarjeni kontemplaciji. Razstava *Avtomati* v koprski Pretorski palači (2005) je bila zasnovana kot čista instalacija s posebej pripravljenimi podstavki, na razstavi *Solze* (Kostanjevica na Krki, 2006) pa je vsaka njegova velika figura, lutka, predstavljala nemočnega človeka v naravni velikosti, ki mu stroj iznad gledalčevih oči po cevkah spušča 'solze'. Ko so duhovno izpraznjene, so prav s svojo negibno nemočjo opozarjajoče lutke nastopile v drugi vlogi in razkrilo se je novo bistvo avtorjevega ustvarjanja: njegova uporaba lutk kot statičnih kiparskih objektov je klicala k odmiku od kričečih navad potrošniške družbe. Negibnost likovne postavitve, ko so lutke postale del likovne predstavitve v premišljeno izbranem razstavnem prostoru, pa je pričala o Omerzujevemu razmišljanju o smislu življenja tudi na razstavi *Omizja* (Mednarodni grafični likovni center, 2009). Instalacijska postavitve je predstavljala celostno sodobno umetnino: s prehodi povezani galerijski prostori – z nizom oken na eni in belimi stenami na drugi strani – so bili scenska kulisa za dolgo ploskev, na kateri so bila nanizana miniaturna omizja z majhnimi lutkami v različnih pozah.

Včasih se Silvan Omerzu predstavi tudi kot ilustrator lastnih idej. V njegovih slikah in risbah, kjer nastopajo ljudje, angeli in njihova prebivališča, imajo zgoščeno izrisani prostori v odnosu z belino, ki jo lahko zmoti le tanka sled črte, poseben pomen. Risbe nastajajo v kontemplativnih trenutkih tišine ali, natančneje, z veliko mero predanosti in nezavedne domišljije, pa tudi z izostrenim občutkom za interpretativnost določene teme ali motiva. Pri Omerzujevih risbah je še posebej zanimivo iskanje prikritega, kar lahko razumemo kot avtorjevo hotenje, da stvarjem in pojavom uspe zlesti pod kožo in da z meditativnim ponavljanjem vzorcev odkrije tisto, kar se skriva za realno podobo. V kompleksnih vzorcih se skrivajo hiše, drevesa, angeli, roke, krila, glasbila ... Vse to in še več je preplet delno izoblikovane slikovne forme in gledalčeve domišljije. Slednja je odraz njegovih miselnih vzorcev, želja, trenutnih razmišljanj, spominov in osebnih lastnosti, za umetnika pa ob skoraj mehanskem polaganju črte ob črto in ponavljajočih se motivov ustvarjalni počitek. Nirvana. Ti cikli risb ponujajo v razmislek umetnikove risarske dosežke, v katerih se hoteno in nehoteno, načrtovano in naključno povezujejo v izrazno celoto, vsekakor zanimivo in nenavadno. Tudi zato, ker se risbe posameznih ciklov zdijo vedno enake, a ob pozornem pogledu vendarle niso. Umetnik v statično izslikanih likih angelov in ljudi, ki so si med seboj podobni, za vselej ohranja preteklost, sedanost in prihodnost ter oblikuje svet, ki naj bi bil tukaj in onkraj enak za vse. S tankimi, precizno izrisanimi črtami, ki potrpežljivo nanizane v trikotne, pravokotne in ovalne oblike tvorijo ploskve, iz katerih so sestavljene premišljene kompozicije, umetnik uresničuje svojo željo po urejenosti sveta, ki je vedno možna tako v umetnikovi domišljiji kot na papirju, platnu, v lutkovni predstavi, prostorski instalaciji ali ilustraciji. Tej še posebej.

Leta 2009 je drugič ilustriral pesmi Milana Dekleve²⁶, tokrat trinajst neposrednih, navihanih in različno dolgih pesmi za veliko slikanico *Pesmarica prvih besed* (Didakta, 2009). Na celostranskih ilustracijah je Omerzu s čopičem ročno naslikal tudi naslov vsake pesmi: *Prve besede*, *Aduvo*, *Dodo*, *Halo*, *Napaka*, *Očija*, *Potogan*, *Razumem karkoli*, *Se rada bojim*, *Sampš*, *Šeja*, *Všeč všeč všeč* in *Žabadirka*. Glavni

26 Prve so bile ilustracije za slikanico *Alica v računalniku* (Milan Dekleva), Cankarjeva založba, 2000.

lik v zbirki je deklica Lucija, kar se razkrije že na naslovnici slikanice, ki pa se ne ponavlja ob vseh pesmih, saj so upodobljena še druga pomembna bitja in reči za otroške radovedneže: mama, babica, telefon, igrače, oče, psička, tobogan, medo. Pesmi so različno dolge, skoraj pri vseh gre za nenavadne besedne skovanke, ki jih pesnik napove že v pesmi *Prve besede*, in sicer v zadnjih dveh verzih: *Prve besede so novorečenke, / nikdar pozabljene novorojenke*. Ob pomanjševalnicah (srčeca, možic in siničica) in okrasnih pridevkih (pocinkana banana, rdečkasta korala ...) je v slikanici še več nenavadnih skovank, ki jih ilustrator dobesedno naslika v oblaček ob dekličina usteca ali pa kar tako ob njeni zgolj konturno izslikani figuri. Pri domiselnih kompozicijah vseh trinajstih prizorov ostaja najraje pri omejenem prizorišču, s kar najmanj nastopajočimi liki, kar še posebej velja za oba Lucijina portreta, s katerima se prične in konča slikanica. Le pri pesmi *Očija* je naslikal par, očija in Lucijo, saj *to, da se imata dva rada, je v eno / besedo položeno*. Mala mojstrovina.

Po kratkem premoru, v katerem je izšla še slikanica o Kekcu prostovoljcu v slikanici *Prosta volja je najboljša*, ki jo je za Združenje za promocijo prostovoljstva napisala Saša Eržen (Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva, 2011), je Omerzu znova dobil v roke pesmi za najmlajše otroke. In to ne katerekoli, temveč zbirko prvih pesmi Ferija Lainščka, ki so v slikanici z istim naslovom *Cicibanija: pesmi za otroke* (Mladinska knjiga, 1987) in z ilustracijami Jane Vizjak izšle že pred desetletji, dopolnjene z njegovimi pesmimi za otroke iz zbirke *Rad bi* (Mladinska knjiga, 1998), ki jo je ilustriral Marjan Manček. Novo doživetje pesnikove mladostne igrivosti in dragocenega vživljanja v otroški domišljjski svet v slikanici *Cicibanija*²⁷ (Mladinska knjiga, 2012) zaokrožujejo nove ilustracije Silvana Omerzuja. Na začetku pisateljske poti je pesnik upal, da bo ustvaril kaj vrednega tudi za najmlajše bralce, in se zavedal, da bo lahko uspešen le, če mu bo uspelo ohraniti otroka v sebi in se k njemu skozi svoje ustvarjanje vedno znova vračati. In prav to mu je uspelo, kot je zapisal v spremnem besedilu *Zgodba o mojstru in vajencu*. Prav tako zahteven do sebe je bil slikar tudi pri odločitvi za način upodobitve: že prva notranja stran z mehkim čopičem ročno naslikanim naslovnim napisom kaže na slikarjevo doslednost, ki se ji do konca precej obsežne slikanice ne odreče. Tudi vseh triintrideset ilustracij ob vsaki daljši ali krajši pesmi je na dveh straneh ustvarjenih po tem principu, da živijo, dihajo, sanjajo, fantazirajo, lovijo rime in ustvarjajo nova pravila. Motivno je slikovni razpon širši, pa tudi pesmi je več. V tej čudni deželi Cicibaniji ostaja Ciciban glavni junak. V pesmih nastopata tudi deklici Ferdinanda in Kaja, ki pa se kot dvojčici na ilustracijah prav nič ne razlikujeta, razen ko se Kaja našemi v mucu. Zvezde so vesolje, krokodilje solze so brez krokodila. Od očka se vidijo samo noge. Krave so krave in torte prave pisane torte in klovn najbolj pravi klovn s široko raztegnjenimi usti, belim obrazom in križci v očeh. Nagajiv jeziček v ustih predstavlja skomine. Preprosto naslikane hiše in še bolj preprosto prikazana okna bi lahko pripovedovala nove zgodbe. Na zadnji ilustraciji je z zelenimi pikami poslikan rdeč lonec – in pod njim napis KONEC. Vse čisto preprosto in jasno. S simboliko, ki je prav s tako poenostavitvijo blizu najmlajšim otrokom.

Še en slikaniški projekt je ustvarila stalna dvojica, Patricija Peršolja, profesorica logopedije in surdopedagogike, in Silvan Omerzu. Avtorica, ki je zgodbe pričela

27 Slikanica je uvrščena v *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*, 2013.

objavljati leta 2003 v različnih revijah za otroke, je napisala sedem takih, ki so se med seboj dopolnjevale. Vse je ilustriral Silvan Omerzu in vse so kot velike slikanice izšle pri Založbi Pivec. Poleg tega tudi vse nosijo pomembna sporočila najmlajšim otrokom. Naštejmo: Slikanica *Marta* (Pivec, 2011), v kateri je poučna zgodba o Marti, ki je skoraj izgubila srce: da je srce bolj važno kot vse krone sveta in bogastvo, spozna šele, ko ga izgubi; dokler pa ga ne najde, ji Luka ponudi svojega – da si ga delita. V slikanici o najpomembnejših stvareh v življenju, *Moja nona* (Pivec, 2011), nona deklici pove, kaj vse bi rada počela, a za to nikoli ni imela časa in poguma. Slikanica o nonotu, ki je imel nono zelo rad, sporoča, da je prav nono deklici vsak dan povedal novo štorijo, in v slikanici *Moj nono* (Pivec, 2013) deklico prav njuna ljubezen očara. Zgodba v slikanici *Najina poroka: jaz in Iris se poročiva!* (Pivec, 2013) govori o ljubezni na prvi pogled, o dečku in Iris iz 3. A in o najlepšem poročnem obredu, ki ga je opravil kar dečkov tata. Slikanica *Hiša iz besed* (Pivec, 2014) enostavno sporoča, da preproste besede najbolj osrečujejo. Slikanica *Tata Zmaj* (Pivec, 2014) prinaša pretresljivo pripoved o nasilju v družini, ne da bi bila beseda o tem enkrat samkrat izgovorjena. Slikanica *Teta Alma in gospod Čas* (2015) pa najmlajše vznemirja z zgodbo o najdragocenejšem darilu. Kako zahtevno nalogo je dobil ilustrator ob vsaki teh zgodb! Tega se je zavedal, saj mu je bilo kot vselej pomembno, da se njegovo delo dotakne čim več otrok in da jim tako z ilustracijami kot lutkovnimi predstavami pomaga vstopiti v svet likovne in umetnosti nasploh. Zato se je vselej poglobil v to, da je v besedilu poiskal bistveno in potem to narisal na čim bolj enostaven in otrokom razumljiv način.

Silvan Omerzu že petintrideset let ilustrira pri založbi Mladinska knjiga, doslej je ustvaril vsaj kakšno ilustracijo na mesec. Njegove značilne podobe dobro poznajo najmlajši bralci revije *Cicido* in *Ciciban*. Rad riše za najmanjše otroke in svoje ilustracije vedno prilagaja njim. V besedilu poišče bistvo in ga nariše na čim bolj enostaven in zanje razumljiv način. Zadnje njegovo delo za najmlajše je ilustriranje didaktične slikanice *Je uganka – težka ni* (Mladinska knjiga, 2024), ki jo je po zgledu ljudskih domislic napisala Slavica Remškar.

Epilog. Umetnost Silvan Omerzu pojmuje kot večno idejo, gibalo življenja, kot univerzalno energijo, ki je vzajemno povezana s človekom in njegovo naravo. Svoje dozorevanje in sprejemanje vsega bivajočega po letih dinamičnega ustvarjanja razkriva tudi z mladostniško željo po hiši, po simbolni vrnitvi domov ali – v prenesenem pomenu – po vrnitvi človeštva v skupno harmonijo stvarstva. Ni presenetljivo, da mu je bila v vizualno spremljavo ponujena knjiga pesmi *Vesolje* (Mladinska knjiga, 2019) Gregorja Strniše, nastalo po pesnikovem lastnem izboru iz leta 1983. Ilustracij za knjigo se je lotil radikalno izčiščeno, minimalistično. Osnovni namen teh risb – mestoma celo izginjajočih v sivine senc – je poenostavljanje videnega oziroma izluščanje tistih bistvenih prvin obravnavanega motiva, ki naj bralcu na najbolj neposreden način pretočijo literarno vsebino v vidno, vizualno.

Različna področja Omerzujeve likovne ustvarjalnosti se med seboj dopolnjujejo, saj očitno spretno prenaša izkušnje iz enega medija v drugega ter tako bogati svoje delo z novimi dosežki. V najplodnejšem obdobju ustvarjanja je uspešno deloval kot gledališki režiser, oblikovalec lutk, snovalec lutkovnih predstav in kot individualni slikar, risar in ilustrator, ki s srčnostjo še vedno ustvarja tudi za najmlajše občinstvo.

Matija Medved

Matija Medved²⁸, eden vidnejših in prodornejših sodobnih slovenskih ilustratorjev, svojo ustvarjalnost izraža z risanjem, slikanjem, ilustracijo in grafičnim oblikovanjem. Dela s perorisbo, s tušem in peresom, s svinčnikom in barvicami ali vodenkami. Rad ima podobe, ki so prijetne na pogled, sproščene, imajo karakter in hkrati nagovarjajo gledalce, da radovedno opazujejo svet okoli sebe, in prav njihovo čudenje je tisto, kar ga vznemirja pri ustvarjanju. Stremi za tem, da je motiv jasen, vendar tako domiseln, da že ilustracija sama nekaj napove oziroma samostojno govori ali v kontekstu z literarno predlogo sozveni. Njegov umetniški opus se razpenja od minimalističnih ilustracij do abstraktnih risb, ki so blizu impresionizmu in pointilizmu, ustvarjenem s pikslji²⁹. Pristopi k ustvarjanju so precej različni. V njem ves čas vre ustvarjalni nemir, zaradi katerega preizkuša vedno nove načine ustvarjanja, kar je vselej odvisno od vsebine naloge, ki jo sprejme.

Pri oblikovanju idej in končne realizacije izhaja iz tega, kar je njemu najbližje, kaj ga pritegne. Včasih ob tem pomisli na avtorje, ki jih občuduje in so mu blizu, a med delom tega raje ne počne, da ne bi vplivali nanj. So pa imeli in imajo še vedno na njegovo ustvarjanje močan vpliv David Hockney, Jean-Jacques Sempé, Saul Steinberg, Marjan Manček, Božo Kos, Metka Krašovec, Zmago Jeraj in Petra Varl. Predvsem pa mu veliko pomeni mnenje kolektiva Ansambel³⁰, v katerem skozi delo in zanimanje kolegov dobi odgovore na mnoge dileme, kar dodaja njegovemu vizualnemu horizontu širino. Rad dela s prijatelji, ker se skupaj lažje in hitreje odločajo, kako naj bi potekal ali izgledal zaključek določenega projekta. S prijateljema Nejcem Prahom in Klemnom Ilovarem je študiral, zdaj si delijo studio. In ker se tako dobro poznajo, ga lahko prepričata, da se iz utečene gotovosti kakšnega projekta pogumno požene v kaj novega, ga pa uspeta včasih tudi ustaviti, če se jima zdi zamisel preveč utopično vihrava in ne dovolj premišljena. Kadar niso enakega mnenja, se drug drugemu prilagodijo ali zmagajo z argumenti, s čimer navadno dosežejo optimalne rešitve.

Leta 2009 je pričel s študijem ilustracije na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje Univerze v Ljubljani in vse od takrat občudujoče spremlja letno pregledno razstavo Združenja ameriških ilustratorjev iz New Yorka (Society of Illustrators New York). Ena njegovih največjih želja je bila prepoznavnost v

28 Rojen je bil 2. januarja 1990 v Ljubljani. Leta 2009 je pričel s študijem na ALUO v Ljubljani, kjer je leta 2014 diplomiral in leta 2017 magistriral, oboje z odliko. Leta 2009 in 2011 se je na Uncu udeležil mednarodne delavnice umetnosti in oblikovanja Vajkard, leta 2012 pa v Beogradu delavnice oblikovanja amsterdamske oblikovalke Janne Ullrich: *Blokovi – (Grafički) Dizajner: Autor ili univerzalni vojniki* 3. Kot samozaposlen v kulturi od leta 2016 deluje na področju ilustracije, grafike, risanja, slikanja, animacije in oblikovanja. Oblikuje plakate, ilustrira knjige, časopise, revije in kot ilustrator sodeluje z prestižnimi tujimi mediji (*Bloomberg Businessweek*, *New York Times*, *Time Magazine* ...). Njegova dela so bila razstavljena na mnogih skupinskih razstavah v Narodni galeriji, Galeriji Jakopič, Kibli, Kinu Šiška, Meštrovičem paviljonu, na Bienalih slovenske ilustracije, Bienalih Brumen in druge. Samostojne razstave: 2014 – *Zmaji v banji*, Kino Šiška, Ljubljana; 2018 – *R/edition 008: Matija Medved*, Ravninar gallery space, Ljubljana; 2023 – *Matija Medved x Fabula*, Dobra vaga, Ljubljana; 2025 – *V svojem času*, Galerija Kresija, Ljubljana. Prejel je mnogo nagrad in priznanj za svoje delo in tudi kot avtor v skupinskih projektih. Od leta 2017 je član Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov. Leta 2019 je bil predsednik žirije za najboljše oblikovano knjigo 35. Slovenskega knjižnega sejma. Je član kolektiva Ansambel. Živi v Ljubljani.

29 Fran: piksel -sla m (i) pog. najmanjša grafična enota zaslona, ki ima svojo barvo in svetlost

30 Kolektiv Ansambel: Dan Adlešič, Gregor Bucik, Klemen Ilovár, Jure Martinec, Matija Medved, Nejc Prah, Peter Stupica.

Združenih državah Amerike in s tem tudi novih, mednarodnih možnosti za ustvarjanje. Še med njegovim podiplomskim študijem je leta 2016 kot prva Slovenka dobila zlato medaljo tega združenja ilustratorka Alenka Sottler, za kar ji je celo pismeno čestital, čeprav se osebno nista poznala. Že kot študent si je tudi sam želel, da bi mu nekoč uspelo in bi tudi sam tam razstavljal. Zaradi strahospoštovanja si najprej ni upal pošiljati svojih del, a ko jih je, ni bilo tako željenega uspeha. Čeprav je vedel, da se na to razstavo prijavi veliko izjemnih ilustratorjev iz vsega sveta in je mednje res težko priti, se s tolažbo ni sprijaznil in je svoja dela pošiljal še naprej. Ta odločitev se mu je očitno obrestovala. Štirikrat se je doslej uvrstil na to pregledno mednarodno razstavo (2019, 2022, 2023 in 2024), leta 2024 pa je na njej prejel eno zlato in dve srebrni medalji. Izjemno.

Risanje z roko je Matijo Medveda pritegovalo že od majhnega, ko je v vrtcu za vrstnike risal prve umetnine. Še danes so mu blizu ilustracije za otroke, zato ni nenavadno, da je za svoj prvi veliki projekt pri komaj triindvajsetih letih ilustriral pravljico *Zmaji v banji*³¹. Objavljena je bila v posebni izdaji kultnega študentskega časopisa *Tribuna*, ki več ne izhaja. Že med študijem se je kot redni sodelavec tega družbenokritičnega časopisa lotil drznega risanja s številnimi natančnimi detajli. Zaradi finančnih omejitev pri predvidenem tisku se je projekta lotil le z dvema navadnima barvicama, z rdečo in modro. Za ilustracijo te obsežne moderne pravljice je leta 2014 prejel plaketo Hinka Smrekarja. Žirija 11. Bienala slovenske ilustracije je to njegovo risarsko delo izpostavila kot posebej drzno in kvalitetno: »Ilustracije *Zmaji v banji* so prepričljiv eksperiment, katerega kakovost potrjujejo smiselna izbira omejenega kolorita, repetitivno nizanje elementov, občutek za detajle in učinkovita uporaba velikostnih razmerij«. Priznanje za ilustracije je prvič prejel tudi v tujini³².

Po tem prvem večjem uspešnem projektu je dobil hkrati dva nova izziva, ki sta vsak zase zahtevala polno predanost: ilustriranje Pavčkove poezije in pravljčna poslikava avle Lutkovnega gledališča v Ljubljani.

Pri ilustriranju posthumne izdaje poezije Toneta Pavčka *Domu in rodu*³³ je Medved sprva čutil pritisk predvsem zaradi spoštovanja do izjemnega pesnika. Nato se je pri doživetem ustvarjanju ob posameznih pesmih naslonil na najbolj prepoznavni element Pavčkovega jezika, na njegovo otroško začudenost nad svetom. Klasično ilustrativno zgradbo je zasnoval na šestih razdelkih, polno izslikane dvostranske ilustracije napovedujejo šest poglavij: *Pesmi o Dolenjski*, *Pesmi o Istri* (ista ilustracija je racionalno uporabljena tudi kot predlist in vsebinsko premišljeno tudi kot ilustracija v zrcalni obliki na zaključnih dveh straneh v knjigi), *Prevzete in povzete pesmi ali izposoje in kraje po mojstrih*, *Žalostinke za poletjem*,

31 *Zmaji v banji*. (2013). 756. *Tribuna*, 55(7). Avtor besedila uredništvo *Tribune*; ilustracije: Matija Medved; neodgovorna urednica: Jasmina Šepetavc; likovni urednik: Nejc Prah, Biba Košmerl; urednik ilustracije: Aljaž Košir; urednik: Jurij Smrke, Izidor Barši; digitalni urednik: Simon Belak. ŠOU, Ljubljana.

32 TDC60, certifikat *Certificate of Typographic Excellence (Zmaji v banji/Dragons in the bath)*, New York, Združene države Amerike, 2014.

33 Tone Pavček: *Domu in rodu*. Ilustracije: Matija Medved; spremna beseda: Saša Pavček; izbor: Peter Kolšek; urednica: Ana Ugrinović; likovni urednik: Pavle Učakar. Cankarjeva založba, 2015.

'Pozabljene' in nenaslovljene pesmi in Priložnostnice. Vsako poglavje je dopolnil z različnim številom ilustracij, s čimer se je izognil bralčevim pričakovanjem in zato monotonemu ponavljanju, temveč ga je presenetil prav z nepredvidljivo dinamiko. S tem je dosegel, da vsaka ilustracija sozveni s poezijo, istočasno pa ostane dovolj nevtralna, da bralcu dopušča lasten odnos do poezije in do posameznih ilustriranih pesmi. Njegove skrajno izcizelirane podobe ob verzih vsakogar vabijo v intimno doživljanje pesnikovih čustvovanj, ne da bi mu vsiljevale konkretno vizualno predstavo. Nasprotno, njegovo tankočutje celo spodbujajo. Pri tem pa si je kot ilustrator želel, da knjiga deluje kot celota, kar mu je z minimalistično zasnovanimi ilustracijami nedvomno uspelo.

Pri vizualni opremi Lutkovnega gledališča Ljubljana se je prvič lotil umeščanja ilustracije v prostor. Čeprav so mu bile pri srcu stenske poslikave, kjer seveda ne gre za tiskanje na majhnem formatu, pa izkušenj z opremo prostora še ni imel. Pravljične junake je v avli gledališča za najmlajše narisal z vehementno, spontano, igrivo črno črto. Likovna podoba, naslikana s čopičem in črno barvo, briše mejo med resničnim in domišljijanskim svetom ter kaže, kako lahko umetniška dela zazivijo tudi v prostoru oziroma zunaj ustaljenih okvirov ilustriranja knjig in revij.

Ker rad menja delovne naloge in eksperimentira, je s posebnim projektom sodeloval tudi pri likovni podobi lutkovne predstave *Nekje drugje*³⁴, ki je premierno uprizoritev doživela 11. in 12. maja 2017. Ta predstava v Tunelu Lutkovnega gledališča Ljubljana je namreč animirana pripoved s kredno risbo o deklici, ki se znajde v osrčju vojne: gledalec skozi dekličine oči spremlja spreminjajoče se mesto, polno grozot, nasilja, strahu, a tudi upanja. Uprizoritev vključuje vrsto sodobnih tehnoloških pristopov k lutkovnemu gledališču. Klasična lutkovna animacija se prepleta s prostorskimi videoprojekcijami in virtualnim risanjem. Igralka animatorka na vrtečo se mizo riše okolje, po katerem pohajkuje deklica. S kredo riše hribovito pokrajino, visoke nebotičnike in srhljive vojake. Gre za preprosto črtno risbo, ki v predstavi čudežno oživi. Avtor likovne podobe, ki jo je potrpežljivo risal dobrih sedem mesecev, je bil Matija Medved, stop motion animacijo pa sta ustvarila skupaj z Leo Vučko. Več mesecev sta ure in ure risala deklico in psička, da je iz tega na koncu nastala animacija, sestavljena iz 16 tisoč sličic, ki sta jo prilagodila dogajanju na odru. Pred tem je bilo na osnovi sinopsisa treba narediti še zgodboris, neke vrste načrt; kot pri filmu. V lutkovnem gledališču je tako živo animirana vizualna podpora popolnoma nova tehnika, ki prestopa in briše meje med posameznimi žanri. Video projekcije ujamejo gledalca v osrčje razburljive zgodbe vojnih grozot, ki pa se na srečo dogajajo nekje drugje. Predstava o nesmiselnosti vojnih grozot je gostovala tudi na mnogih festivalih, ki povezujejo tradicionalni pogled na lutkarstvo s sodobnimi eksperimentalnimi praksami, in prejela več mednarodnih priznanj.

Poleti 2017 je bila v Plečnikovi hiši razstava s preprostim naslovom *Jože*³⁵.

34 *Nekje drugje*. Avtorji: Zala Dobovšek, Nina Šorak, Tin Grabnar, Asja Kahrmanovič. Režiser: Tin Grabnar. Likovna podoba: Matija Medved. Stop motion animacija: Matija Medved, Lea Vrečko. Predstava je del projekta BiTeater, ki se odpira predvsem eksperimentalnemu ustvarjanju ter interdisciplinarnemu združevanju različnih polj umetnosti z namenom iskanja novih uprizoritvenih možnosti na področju lutkovnega gledališča.

35 *Jože*, skupinski razstaveni projekt, občasna razstava, 7. 7. 2017–1. 10. 2017, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Plečnikova hiša. Kuratorka razstave: Lara Mejač. Vodji projekta: Piera Ravnika (Kino Šiška), Maja Kovač (MGML). <https://mgml.si/sl/plecnikova-hisa/razstave/19/joze-skupinski-razstaveni-projekt/>

Umetniška iniciativa galerije DobraVaga je v sodelovanju s Plečnikovo hišo predstavila deset umetnic in umetnikov mlajše generacije, ki so v sklopu razstavnega projekta ustvarili umetniške grafike v omejenih izvodih ter se pri tem spogledovali z delom in življenjem svetovno znanega slovenskega arhitekta Jožeta Plečnika. V sodelovanju med galerijsko-projektnim prostorom DobraVaga in Plečnikovo hišo svojo aktualno likovno produkcijo predstavlja svoje vizije skupina *Mladi ustvarjalci*, ki je skozi umetniška dela na različne načine pokazala doživljanje slovenskega arhitekta. To so bili: oblikovalka Nina Mršnik, študent grafičnega oblikovanja Jure Brglez, ilustrator Matija Medved, umetniški kolektiv Lealudvik, ki ga sestavljata Lea Jelenko in Matjaž Komel, študentka slikarstva Nastja Mezek, absolvent ilustracije Peter Ferlan, vizualna umetnica in umetnostna zgodovinarica Eva Mlinar, vizualna umetnica Nevena Aleksovski in Gašper Kunšič, ki se ukvarja s slikarstvom, digitalno grafiko in instalacijo. Matija Medved je v svojem značilnem slogu s spontano risarsko potezo simbolno upodobil arhitekta Jožeta Plečnika med vsakdanjim sprehodom ter z uporabo majhnih detajlov in referenc omogočil, da gledalec takoj prepozna znano Plečnikovo pojava. Razstava *Jože* med drugim dokazuje, da je Plečnik zapisan tudi v gene mlade generacije.

Majčkена, duhovita knjižica *Fontana*³⁶ (Forum, 2017) je miniaturnen strip, ki bi imel v literaturi adekvatno mesto kot črtica. Publikacija z mehкими platnicami je izšla na dvaindvajsetih straneh v sklopu projekta *Živel strip! Živela animacija!*, ki je potekal v sodelovanju med revijo *Stripburger* in združenjem Vivacomix. Zgodba je simpatična, enostavna, tako kot risba z miniaturnimi akterji. Dogaja se na več nivojih, zaključek pa je presenetljiv. Pisano življenje ob fontani, kjer revežu ob njej nihče ne pomaga, ne vrže niti centa v njegov nastavljen lonček, čeprav se številni sprehajajo ob njem. A nato se vse spremeni; sreča se mu nasmehne prav na koncu dne, ko psička iz pretepa reši za nekoga, ki ga za to denarno bogato poplača. Poanta? Bi reveža sicer sploh kdo opazil ob čudoviti fontani? Res drobnim risbam s svinčnikom je barvni akcent Medved dodal le pri upodobitvah fontane z različno intenziteto modre, kanček pa je bil deležen tudi lastnik psička, ki je nagradil reveža. Duhovito domiselno, preprosto povedano, nekonvencionalno.

Besedilo za knjigo *Od genov do zvezd in naprej* (Cankarjeva založba, 2019) je napisal fizik in filozof Sašo Dolenc, ki v knjigi predstavlja zanimive zgodbe o nastanku znanosti, o ljudeh, ki jo ustvarjajo, o naravnih pojavih in o zakonitostih, po katerih se godijo. Na naslovni strani z atraktivno zvezdo galaksijo na sončno oranžni podlagi je na dnu strani upodobljen hudomušno šegav, karikiran lik. Znanstvenika? Ali radovednega bralca? Upodobitev tokratnih Dolenčevih³⁷ poljudnoznanstvenih zapisov³⁸ so zaupali Medvedu, ki je za trideset poglavij v knjigi narisal enaintrideset povednih, karikirano hudomušnih, razlagalnih in bolj humornih kot ne vinjet, med katerimi so bile le nekatere objavljene nekoliko večje, ena ali dve celo kot polstranski. Vzajemno delo je zasluženno prejelo znak zlata hruška.

36 Mini strip *Fontana*. Avtor: Matija Medved; urednika David Krančan, Tanja Skale. Posebna izdaja revije *Stripburger*, Forum, 2017.

37 Prve knjige Saše Dolenca je ilustriral Arjan Pregl.

38 Isto leto je Medved z ilustracijami dopolnil tudi *Material + roka = izkušnja: Priročnik za izkustveno učenje o poklicih* avtoric Nives Čorak, Polone Filipič, Tine Gradišer, Špele Kuhar in Barbare Viki Šubic (Center RS za poklicno izobraževanje, 2019). Njegove črtne ilustracije v negativu so na raznobarnih straneh poglavij: *Beton in mavec*, *Kamen*, *Kovina*, *Les*, *Tekstil* in *Umetna masa*.

Pesniško antologijo Svetlane Makarovič *Pesmi muce potovke: zbrane pesmi za otroke*³⁹ (Sanje, 2019) je vizualno dopolnilo dvaintrideset ilustratorjev. Matija Medved je za knjigo, uvrščeno med zlate hruške, ilustriral eno izmed štiriintridesetih poglavij (*Pek Mišmaš v Kamni vasi*, str. 130–137), v katerem je od sedmih pesmi ilustriral pet: *Čuča*, *Stari mlin*, *Pogum velja*, *Uspavanka za Kamno vas* in *Mačja uganka*. Minimalistične risbe s tušem so drobne in majhne, deloma obarvane z živo zeleno, opečno rdečo in blago rumeno, vsebini prilagojena pa je tudi črno-bela ilustracija, ki predstavlja s sivino obogaten lik gruntajoče namrgodene mačke, ki išče odgovor na pesničino vprašanje.

Slovenske pravljice, bajke, pripovedke in basni na prijazen način v knjigi *Sto slovenskih ljudskih: z vrhunskimi slovenskimi ilustracijami*⁴⁰ (Morfemplus, 2023) kažejo pot do pravih vrednot. »Naj mladi čim bolj pogosto prislunhejo starim slovenskim pripovedim, ki so jih v naših krajih dolga stoletja babice in dedki pripovedovali svojim vnukom. Naj ob pravljicah v otroku zraste želja, da bi dobro zmagalo nad slabim,« je v uvodu knjige zapisala Dušica Kunaver, ki je pripovedke za knjigo izbrala. Izvrstni slovenski ilustratorji in ilustratorke, ki s svojimi podobami ob besedilih stotih slovenskih pravlji in pripovedk gradijo svoje, mnogi med njimi mednarodno prepoznane in nagrajevane likovne poetike, so priznani slovenski avtorji podob pravljličnih besedil slovenske narodne zakladnice.⁴¹ Bogat zgodovinski pripovedni izvir s svojim knjižnim slikarstvom na različne načine bližajo sodobnemu času. Matija Medved je prispeval štiri: *Zlata ptica*, *Mlinar in kuhar – brez vsake skrbi*, *O pastirčku in debeli uši* ter *Kaj je najlepše, najmočnejše in najdebelejše na zemlji*. V tej antologiji ljudskih pripovedk je posamično upodobil svoje vizualne predstave ob davnih ljudskih pripovedkah in se tokrat – logično – odločil za impresivno pravljlične podobe. Tehnika tehnološko inovativnega pointilizma je tu prevladala, saj je delovala povsem v skladu s pripovedkami, čeprav mestoma tudi v minimalistični različici.

Naslovnica velike slikanice *Rimana kaša* (Miš, 2023) izvirno predstavlja embalažo, v kakršni bi v trgovini kupili kašo, ker pa gre za napoved rimanih pesmi Ambroža Kvartiča in njegovo 'rimano kašo' iz črk, verzov in domislic, je na naslovnici embalaže še slika z žlico in črkami v ponvi. Duhovita je tudi notranja naslovna stran s predimenzionirano stekleno solnico, ki jo fantovski lik stresa v poln krožnik kaše na mizi. Predlist z enobarvnimi izbranimi risanimi karikaturami, dovtipi in šaljivimi domislicami označuje vsebino pesmi, ki so bile podlaga vsem ilustracijam v knjigi, prav to pa na obeh straneh kazala napoveduje še štirinajst barvitih miniaturnih

39 Ilustratorji: Marta Bartolj, Suzana Bricelj, Mojca Cerjak, Bojana Dimitrovski, Tina Dobrajc, Jure Engelsberger, Jelka Godec Schmidt, Adriano Janežič, Bojan Jurc, Maja Kastelic, Anka Kočevar, Tanja Komadina, Ana Košir, Maša Kozjek, David Krančan, Polona Lovšin, Marjan Manček, Matija Medved, Teja Milavec, Maja Poljanc, Marija Prelog, Andreja Peklar, Ana Razpotnik, Roman Ražman, Lili Saje Wang, Mojca Sekulič Fo, Damijan Stepančič, Igor Šinkovec, Peter Škerl, Gorazd Vahen, Ana Zavadlav, Maša P. Žmitek.

40 Velika nagrada slovenskega knjižnega sejma – Knjiga leta 2023.

41 V knjigi, ki je bila na slovenskem knjižnem sejmu leta 2023 izglasovana za knjigo leta, je sodelovalo s svojimi ilustracijami 25 izbranih ilustratorjev in ilustratorke: Marta Bartolj, Suzi Bricelj, Zvonko Čoh, Mojca Cerjak, Danijel Demšar, Tina Dobrajc, Jure Engelsberger, Jelka Godec Schmidt, Adriano Janežič, Maša Kozjek, Polona Lovšin, Eva Mlinar, Marjan Manček, Matija Medved, Ivan Mitrevski, Andreja Peklar, Arjan Pregl, Liana Saje Wang, Daša Simčič, Alenka Sottler, Igor Šinkovec, Peter Škerl, Gorazd Vahen, Jaka Vukotič, Ana Zavadlav.

perorisnih podob. Poleg naslovne ilustracije – kot slike v sliki – je v knjigi osem celostranskih ilustracij, dvanajst pa je manjših, a premišljeno umeščenih v tipografsko razporeditev verzov. Če igrivi pesnik uživa v besedni kuhariji, gre to prav tako dobro tudi ilustratorju, ki se je izziva lotil kot pravi vizualni sladokusec.

V ameriškem časniku *The New York Times* je kot ilustracija za spletno rubriko *Rites of Passage / Obredi prehoda* leta 2021 izšel članek o poletnem vročinskem valu z naslovom *Some Like It Hot. Not Me. / Nekateri imajo radi vroče. Jaz ne.* S preprostimi ilustracijami, a z jasnim sporočilom, je besedilo obogatil Mitja Medved. Majhen človek in droben cvet v desnem kotu vsake izmed ilustracij triptiha veneta pod učinki rumenih krogov, ki kot velikanska sonca asociirajo na neznosno vročino. Rumene opne se samozadovoljno smehljajo nad potom in trpljenjem človeka pod seboj. Slikovite ilustracije nazorno, s kančkom satire, kažejo pod pritiskom rumene nevarnosti človeške figurice v (skoraj) pravem razmerju med ogroženo naravo ter majhnostjo in nemočjo človeka. Vrata v tujino so se Matiji Medvedu odprla, vstopil je v širok prostor neizmernih možnosti. Po naročilih je pričel ilustrirati za pomembne ameriške časopise in revije kot so *Time Magazine*, *Forbes*, *Bussinessweek* in druge.

Epilog: Leta 2023 je na pregledno razstavo v New York prijavil tri svoje projekte in vsi trije so bili nagrajeni: Združenje ameriških ilustratorjev (Society of Illustrators) je njegovo serijo knjižnih naslovnih, ustvarjeno za lanski festival Fabula, nagradilo z zlato medaljo, srebrno medaljo je podelilo (animiranim) ilustracijam, z ekipo Ansambel ustvarjenim za Center Rog (pri projektu sta sodelovala še Nejc Prah in Klemen Ilovar), prav tako s srebrom so nagradili še serijo ilustracij za tedenske kolumne Tish Harrison Warren v *The New York Times*. To mu je seveda dalo krila, kar ni presenetljivo, saj je dobil izjemno potrditev, da dela odlično. Že nov nenavaden projekt kaže na široko paleto njegovega ustvarjanja: to je velika ilustracija na steni Knjižnice Rog (Ljubljana, 2024), ki jo vsak mesec obišče več kot dva tisoč obiskovalk in obiskovalcev. Ob prvi obletnici njenega delovanja je Matija Medved steno knjižnice okrasil z muralom v zeleni barvi, ki pritegne pogled tako z izbiro motiva kot s svojo brezhibno izvedbo. Z upodobitvijo je želel prostor optično povečati, zato se je odločil za motiv pokrajine. Ker je stena velika in bi mural z močnimi barvami preveč nasičil prostor, je sliko namesto z barvnimi ploskvami naslikal z zelenimi črticami. Pomirjajoč motiv kaže na užitek pri branju. To pa je tudi rdeča nit vsega njegovega ustvarjanja.

Povzetek

Ilustracija v širšem kontekstu vizualne umetnosti zajema vrhunske vsebine, postopke, tehnike in simbole, kjer so tradicionalne poglede nanjo zamenjale nove ideje. Ta njena vloga je uvrščena v širše področje vidne kulture in ne nujno vezana na reprodukcijo v knjigah. To dokazujejo tudi dela treh umetnikov različnih generacij, tako ali drugače povezanih s študijem in dosežki v tujini.

Slovenski ilustrator, slikar, grafik in oblikovalec Tomaž Kržišnik (1943–2023) je bil vsestranski likovni ustvarjalec, ki je vedno iskal nove vizualne rešitve in vselej nove projekte. Inovativne so tako njegove ilustracije, risbe, lutke in scenografije kot vizualni znaki in plakati, prostorske postavitve ter izdelki iz stekla in keramike. V Sloveniji se je uveljavil s svojo izjemno, večplastno in vedno prepoznavno avtorsko risbo ter s pretehtanimi, barvitimi grafikami in ilustracijami. Bil je prvi, ki je združeval svoje risane ali slikane podobe s tipografskimi elementi v vsebinsko bogata, prepričljiva in unikatna vidna sporočila, knjižne objekte in ilustracije. Silvan Omerzu (1955) je umetnik, znan po lutkovnem ustvarjanju, slikarskem in ilustratorskem snovanju in po ambientalnih likovnih razstavah. Ilustriral je šestindvajset knjig, večina je upodobljenih z razpoznavno poenostavljenimi, prijazno grdikavimi liki. Pri večini njegovih slikanic je slikovni del dominantnejši od kratkega besedila. Ilustrirane knjige za odrasle bralce na začetku in v eni zadnjih knjig pa je ustvaril drugače, prvo groteskno ekspresivno, zadnjo skrajno minimalistično. Matija Medved (1990) je eden prodornejših mladih slovenskih ilustratorjev. Njegov umetniški opus se razpenja od minimalističnih ilustracij do abstraktnih risb, ki so blizu impresionizmu in pointilizmu, ustvarjenem s piksli. Po naročilih je pričel ilustrirati za pomembne ameriške časopise in revije. Leta 2023 je na pregledno razstavo v Združenje ameriških ilustratorjev v New Yorku prijavil tri svoje projekte in vsi trije so bili nagrajeni.

Literatura

- Avguštin, M. (2004). O slovenski slikanici. *Otrok in knjiga*, 31(59), 42–47.
- Bernik, S. (1994). *Tomaž Kržišnik - Izrisane podobe sveta in oblik*. Mestna galerija Ljubljana. *Ars vivendi*, 21/22, 138, 1994, str. 14.
- Bettelheim, B. (2014). *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic* (3. natis). Studia humanitatis.
- Blažič, M. (2014). *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti*. Pedagoška fakulteta.
- Brenk, K. & Grafenauer, N. (1978). *Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino: 1945-1975*. Mladinska knjiga.
- Brulc, M. (2006). Silvan Omerzu. Solze. Likovna razstava. *Delo*, 26. 5. 2006, str. 16.
- Butina, M. (2000). *Mala likovna teorija*. Debora; Visoka strokovna šola slikarstva.
- Chevalier, J., & Gheerbrant, A. (1993). *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Mladinska knjiga.
- Čakarić, M. (2014). *Dizajn bo rešil svet?! Romantičnim predstavam ne nasedam. Z ilustratorjem Matijo Medvedom o mitoloških Banjkih, barvicah in načrtnih napakah*. Vprašalnik Ljubljanapolis, 14. 4. 2014. <https://old.delo.si/novice/ljubljana/dizajn-bo-resil-svet-romanticnim-predstavam-ne-nasedam.html>
- Haramija, D., & Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Franc-Franc.
- Krivec Dragan J. (1999). Stoletje po prvih slovenskih ilustriranih pravljicah. V: *12. slovenski bienale ilustracije*, katalog. Ljubljana: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center. 6–13.
- Kobe, M. (2004). Uvodna beseda o slikanici. *Otrok in knjiga*, 31(59), 41–42.

- Kocjančič, G. (2023). »To je gotovo naredil Medo.« Ilustrator Matija Medved ustvarja za nekatere najbolj brane časopise na svetu, njegov kameleonski, a v hipu prepoznaven umetniški izraz pa močan pečat pušča tudi doma, kultura. *Mladina*, 14. 4. 2023.
- Lukan, B. (2006). Kdo to nad nami joka. *Delo*, 9. 6. 2006, str. 13.
- Male, A. (2017). *Illustration: a theoretical and contextual perspective* (2nd edition). Bloomssbury.
- Medved, M. (2017). »Zgodbo o Ljubljani bi risal z barvicami«. *ljubljana times*.com, 16. 8. 2017. <https://ljubljana times.com/matija-medved-zgodbo-o-ljubljani-bi-risal-z-barvicami/>
- Mikuž, J. (2006). Pomen ilustracije za otrokovo sanjarjenje. V: *Podobe knjige, knjige podob – 7. Slovenski bienale ilustracije*, katalog. Ljubljana: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center. 3–7.
- Mikuž, J. (2006). In hac lacrimarum valle. V: *Silvan Omerzu. Solze = Tears*. Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki (26. 9. 2006–3. 9. 2006).
- Mrzlikar, N. (2024). *Matija Medved*, portret. SM – Slovenski magazin, 10. 12. 2024. <https://365.rtv slo.si/arhiv/slovenski-magazin/175093227>
- Nabernik, M. (2023). *Spomin na mojega profesorja*. In memoriam Tomaž Kržišnik. ALUO, 25. 5. 2023
- Nikolajeva, M. (2003). Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga*, 30(58), 5–26.
- Omerzu, S. (2020). *Silvan Omerzu: pregledna razstava: = †a †retrospective: Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki*, 11. 9. 2020 – 8. 2. 2021: *Grad Rajhenburg, Brestanica*, 18. 9. 2020 – 8. 2. 2021 (str. 167). Galerija Božidar Jakac; Kulturni dom.
- Pirnat Spahić, N. (2012). Slovenski bienale ilustracije skozi čas / Slovenian Biennial of Illustration through the Years. V: *10. Slovenski bienale ilustracije*, katalog. Ljubljana: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center. 5–17.
- Pregl Kobe, T. (1979). *Slovenska knjižna ilustracija: ob razstavi Slovenska knjižna ilustracija 1979/1980*. Mladinska knjiga.
- Pregl Kobe, T. (1998). *Upodobljene besede: [razvoj ilustrirane knjige]*. Mondena.
- Prezelj, P. (2024). Svet okoli sebe je dobro opazovati z radovednostjo. Matija Medved: Uspešna naslovnica je tista, ki pritegne oko, pravi ilustrator, bogatejši za zlato in dve srebrni medalji Združenja ameriških ilustratorjev. *Delo*, 12. 1. 2024, str. 17.
- Soklič, B. (2019). »Viri subjektivne Kržišnikove ustvarjalnosti so nesporno v umetnostnem izročilu kubizma, fauvizma in ekspresionizma«. Vir: *Umetnost misli: katalog pregledne razstave: 29. 3.-31. 12. 2019, Muzej Žiri = The art of thoughts*, str. 7.
- Sottler, A. (2000). O ilustraciji. *Otrok in knjiga*, 27(49), 62–64.
- Zupančič, T. (2012). Kakovostna književna ilustracija za otroke. *Otrok in knjiga*, 39(85), 5–16.